

WYDZIAŁ
ADMINISTRACJI
I NAUK
SPOŁECZNYCH
POLITECHNIKA
WARSZAWSKA

Leszek Jerzy Jasiński

Współczesny krajobraz ekonomiczny

trzecia droga
wzrost
czy Piketty miał rację?
zadłużenie
nierówności

KT

Wydawnictwo Key Text

Współczesny
krajobraz
ekonomiczny

WYDZIAŁ
ADMINISTRACJI
I NAUK
SPOŁECZNYCH
POLITECHNIKA
WARSZAWSKA

Leszek Jerzy Jasiński

Współczesny krajobraz ekonomiczny

czy Piketty miał rację?
zadłużenie
trzecia droga
wzrost
nierówności

KT

Wydawnictwo Key Text

Recenzja

prof. zw. dr hab. Andrzej Sopoćko

Projekt okładki

Jacek Tarasiewicz

Redakcja

Jadwiga Witecka

Opracowanie typograficzne

Adam Wojtasik

Publikacja została dofinansowana przez
Wydział Administracji i Nauk Społecznych Politechniki Warszawskiej

Copyright © by Politechnika Warszawska Wydział Administracji i Nauk Społecznych

Copyright © by Key Text sp. z o.o.

Warszawa 2016

ISBN 978-83-64928-04-8 (druk)

ISBN 978-83-64928-05-5 (wersja elektroniczna)

Wydawnictwo Key Text sp. z o.o.

ul. Sokołowska 9/410

01-142 Warszawa

wydawnictwo@keytext.com.pl

www.keytext.com.pl

Małgosi i Tatkowi

Od autora

W książce omówiono kilka istotnych problemów nurtujących gospodarkę światową. Nie stanowi ona całościowego raportu o współczesnej gospodarce. Uwaga autora została skoncentrowana na skuteczności polityki makroekonomicznej, zadłużeniu publicznym, relacjach międzynarodowych, zmianach strukturalnych, nierównościach społecznych i przemianach instytucjonalnych.

Zamieszczone dane statystyczne zostały zebrane i przekształcone z myślą o uzupełnieniu opisu rozpatrywanych tendencji i zjawisk.

Kończącą część pracy stanowi aneks teoretyczny, w którym przedstawiono prawidłowości, na które autor powołuje się we wcześniejszych partiach pracy. Niektóre z nich, takie jak optymalizacja polityki fiskalnej i monetarnej, recesyjny efekt zmiany struktury popytu, miernik równowagi płatności międzynarodowych, transgraniczne wykorzystanie oszczędności i linie polityczne w zarządzaniu, zamieszczono w tej pracy po raz pierwszy. Uwagi o teorii kapitału w XXI w. Thomasa Piketty'ego nie były wcześniej publikowane.

W tytule książki użyliśmy słowo *krajobraz*. W malarstwie jest on obiektywną rejestracją rzeczywistości lub jej subiektywnym przedstawieniem. Krajobraz wiernie zapisuje stan świata lub go przetwarza i interpretuje. Ekonomista, niczym malarz, chce życie gospodarcze opisać oraz wytłumaczyć, wyjaśnić. Każdy rozdział tej książki kończy dopisek na temat wybranego obrazu, cennego eksponatu jakiejś muzealnej galerii. Przywołanie sensu krajobrazu fizycznego ma tworzyć komentarz odnoszący się do krajobrazu ekonomicznego.

Spis treści

Od autora	9
1. Sytuacja globalna	11
Obraz statystyczny	11
Problemy współczesności	20
2. Polityka makroekonomiczna w warunkach nadmiernego zadłużenia publicznego	24
Recesja i zadłużenie	24
Zdolność stabilizacyjna wydatków publicznych	30
3. Przebudowa struktur ekonomicznych	35
Sektory towarowe	35
Cena energii a struktura gospodarki	41
Dezindustrializacja	44
Sektor wiedzy	49
Globalna rewolucja w biznesie	52
4. Procesy integracyjne i międzynarodowy podział pracy	56
Czy globalizacja posuwa się do przodu?	56
Meandry integracji europejskiej	65
5. Nierówności społeczne i bezrobocie	73
Wybrane mierniki rozwoju społecznego	73
Różnice między grupami społecznymi i regionami	80
6. Trzecia droga w gospodarce	87
Przykłady trzeciej drogi	87
Alternatywne systemy ekonomiczne	93
Specyfika katolickiej etyki społecznej	99
7. Przebudowa zadań gospodarczych państwa	103
Obecność państwa w gospodarce	103
Polityka wspierania rozwoju	107
Przebudowa polityki ekonomicznej?	112
8. Udział techniki w rozwoju gospodarki	119
Ekonomiczna sprawność technologii	119
Surowce i ich ceny	127

9. Teoria ekonomiczna i jej wpływ na gospodarkę realną	134
Pozorna jałowość ekonomii	134
Pogranicze ekonomii i etyki	139
10. Perspektywy w świetle zasady dwóch warunków koniecznych	144
11. Aneks teoretyczny	148
Optymalny deficyt budżetowy	148
Optymalna polityka monetarna	151
Recesyjny efekt zmiany struktury popytu	154
Uogólnienie zasady korzyści komparatywnych	155
Współczynnik grawitacji ekonomicznej	158
Zasada pomocniczości w postaci matematycznej	159
Miernik równowagi płatności międzynarodowych	161
Model transgranicznego wykorzystania oszczędności	161
Współczynnik Giniego	162
Linie polityczne w zarządzaniu	163
Teoria wartości oparta na pracy	165
Teoria kapitału w XXI wieku Piketty'ego	166
Wartość względna surowców	171
Bibliografia	172
Spis tabel	181

1. Sytuacja globalna

Nie mają racji ci, którzy przedstawiają współczesną gospodarkę światową jednoznacznie niekorzystnie lub zdecydowanie korzystnie. Krajobraz ekonomiczny jest zróżnicowany, obok osiągnięć i sukcesów występują niepowodzenia i problemy wymagające rozwiązania. W pierwszym rozdziale naszej pracy opisujemy sytuację globalną w kategoriach statystycznych oraz próbujemy zidentyfikować wyzwania, przed jakimi stoi świat.

Obraz statystyczny

W świetle danych statycznych z tego rozdziału poziom życia w wielu krajach i społeczeństwach jest obecnie wyższy niż kiedykolwiek w przeszłości. Jednocześnie częste jest przekonanie, że „kiedy wykroczymy poza ten idylliczny krajobraz odniesiemy wrażenie, że świat zmierza do chaosu”¹. Poprawa materialna nie zawsze idzie w parze z poprawą zadowolenia. Jaki jest stan współczesnej gospodarki światowej? Czy sprawy ekonomiczne zmierzają w dobrym kierunku? Na te pytania spróbujemy odpowiedzieć z konieczności w sposób cząstkowy, posilkując się materiałem liczbowym.

W 2015 r. zsumowany produkt krajowy brutto (PKB) całego świata wyniósł po uwzględnieniu parytetu siły nabywczej (PPP) 113,7 bln dolarów. Było to o 3,1% więcej niż w 2014 r. i 6,7% więcej niż w 2013 r. Natomiast PKB na mieszkańca po uwzględnieniu PPP osiągnął w 2015 r. 15,8 tys. dolarów, o 5,4% mniej niż rok wcześniej i o 3,1% więcej niż przed dwoma laty². Gospodarka światowa znajdowała się w fazie wzrostu.

Tabela 1.1 obrazuje długookresowy wzrost PKB w kolejnych dekadach, zaczynając od 1960 r. Bierzemy pod uwagę PKB łączny i *per capita*.

¹ R.C. Epping, *The 21st-century Economy*, Vintage, New York 2009, s. 239.

² *The World Factbook*, www.cia.gov.

Tabela 1.1

Dynamika globalnego PKB łącznie i *per capita*
(w cenach stałych, wybrane lata)

Rok	PKB łącznie		PKB <i>per capita</i>	
	Stan w 1960 = 1	Rok poprzedni = 1	Stan w 1960 = 1	Rok poprzedni = 1
1970	1,689	1,6887	1,391	1,391
1980	1,449	2,446	1,203	1,674
1990	1,366	3,343	1,148	1,921
2000	1,319	4,410	1,139	2,188
2010	1,290	5,689	1,139	2,494

Źródło: obliczenia własne na podstawie www.knoema.com.

Świat rozwijał się najszybciej w latach 60., w następnych dziesięcioleciach średnia stopa wzrostu powoli malała. Słabnące tempo wzrostu stało się coraz bardziej równomierne, o czym świadczą dane tabeli 1.2. Wyraźne zróżnicowanie okazało się po 2000 r., do czego przyczynił się globalny kryzys finansowy.

Tabela 1.2

Przeciętna stopa wzrostu globalnego PKB łącznie i *per capita*
(współczynniki zmienności tych stóp wzrostu w kolejnych dekadach)

Lata	Stopa wzrostu		Współczynnik zmienności	
	łącznie	<i>per capita</i>	łącznie	<i>per capita</i>
1961–1970	5,38	3,35	0,15	0,21
1971–1980	3,79	1,88	0,48	0,93
1981–1990	3,19	1,39	0,40	0,91
1991–2000	2,82	1,32	0,34	0,76
2001–2010	2,59	1,32	0,75	1,46
2011–2014	2,48	1,28	0,10	0,18

Źródło: obliczenia własne na podstawie www.knoema.com.

W 2015 r. recesja występowała z różnym nasileniem na Białorusi i Ukrainie, w Brazylii, Grecji, Libii, Rosji, Syrii i Wenezueli. W Jemenie doszła do $-28,1\%$. Wzrost najszybszy wśród krajów dużych odnotowały Indie $7,3\%$, Chiny 6% (był to wzrost dużo niższy niż w latach poprzednich), Indonezja $4,7\%$ i Egipt $4,2\%$.

Długookresowe procesy wzrostu nie przebiegają wszędzie równie szybko, w niektórych krajach trudno jest o nich mówić. Tabela 1.3 przedstawia, jak zróżnicowana była dynamika PKB *per capita*. Szybszego wzrostu należy oczekiwać w krajach na niższym poziomie rozwoju. W przypadku Polski, Republiki Czeskiej i Rosji zawężiliśmy czas analizy do lat 1990–2010, pomijając okres gospodarki nakazowej.

Tabela 1.3

Wzrost PKB *per capita* w wybranych krajach w latach 1970–2010
(stan w 1970 r. = 1)

Kraj	Wzrost	Kraj	Wzrost
Argentyna	1,52	Kuba	2,53
Brazylia	2,38	Niemcy	2,13
Chile	2,92	Pakistan	2,21
Chiny	26,66	Polska	2,12 ^a
Dem. Rep. Kongo	0,31	Republika Czeska	1,42
Egipt	3,34	RPA	1,18
Francja	2,03	Rosja	1,12 ^a
Indie	3,69	Stany Zjednoczone	2,08
Izrael	2,73	Wielka Brytania	2,18
Japonia	2,39	Zimbabwe	0,57

^a Wzrost w latach 1990–2010.

Źródło: obliczenia własne na podstawie www.knoema.com.

W minionych dziesięcioleciach ulegały zmianie relacje między największymi systemami gospodarczymi i między państwami sąsiadującymi ze sobą. W świetle danych z tabeli 1.4 z punktu widzenia PKB na mieszkańca w ciągu 40 lat przewaga USA nad Chinami radykalnie zmalała. Nadal jest duża. Relacje między Niemcami a Francją, Francją a Wielką Brytanią oraz USA a Niemcami pozostały niezmienione. W latach 1990–2010 poprawiła się pozycja Polski w stosunku do Niemiec i Rosji. Argentynę, na początku XX w. zdecydowanego lidera wśród państw Ameryki Łacińskiej, wyprzedziło Chile.

2. Polityka makroekonomiczna w warunkach nadmiernego zadłużenia publicznego

Omawianie problemów współczesnej gospodarki światowej rozpoczniemy od skuteczności polityki makroekonomicznej jako narzędzia stabilizacji gospodarki. Czy polityki fiskalna i monetarna dostatecznie przeciwdziałają załamaniom koniunktury, a kiedy do tego dochodzi, czy pozwalają przywrócić wzrost? Jesteśmy zdania, że w XXI w. sytuacja na tym polu się skomplikowała.

Recesja i zadłużenie

Nieodłączną cechą systemu rynkowego jest niestabilność i niepewność wzrostu¹. Prawidłowość ta bywa negowana. Pod koniec lat 60. XX w. Arthur Okun (1928–1980), doradca prezydentów USA Johna Kennedy’ego i Lyndona Johnsona, nazwał cykl koniunkturalny pojęciem przestarzałym. Opinię tę wypowiedział rok przed kolejną recesją. Na przełomie wieków XX i XXI zamiast o cyklu koniunkturalnym pisano często o fluktuacjach PKB. Miejsce znaczących wzrostów i spadków wielkości produkcji miały zająć jej oscylacje. W 2003 r. Robert Lucas oznajmił, że „problem zapobiegania depresjom został rozwiązany”². Pięć lat później gospodarka światowa doświadczyła poważnego globalnego kryzysu finansowego. Wypowiedź tę uznano za wielką ekonomiczną gafę XXI w.³ Czy słusznie?

Lucas nie zanegował zjawiska załamania się wzrostu, czyli recesji. Mówił o depresjach, długotrwałych recesjach głębokich. Recesją jest każdy spadek PKB w dwóch kolejnych kwartałach, gdy PKB obniża się o więcej niż 3%,

¹ J.A. Caporaso, D.P. Levine, *Theories of Political Economy*, Cambridge University Press, Cambridge 1992, s. 101.

² R. Lucas, *Macroeconomic Priorities*, „American Economic Review” 2003, no.1. Wystąpienie na forum American Economic Association.

³ H.J. Chang, *Economics: The User’s Guide*, Pelican, London 2014, s.19.

Tabela 2.1

Czas trwania recesji głębokiej (RG) oraz głębokiej lub łagodnej (RG/L) w wybranych krajach w latach 1870–2007 (w %)

Kraj	Lata											
	1870–1914		1922–1938		1947–1973		1974–1982		1982–2007			
	RG	RG/L	RG	RG/L	RG	RG/L	RG	RG/L	RG	RG/L		
Stany Zjednoczone	11	31	24	35	4	18	–	45	–	8		
Francja, Niemcy i Wielka Brytania	11	33	15	35	–	3	–	27	–	7		
Japonia	b.d	b.d	22	38	–	–	13	13	–	22		
Chiny	b.d.	b.d	b.d.	b.d.	15	24	–	14	–	–		
Argentyna, Brazylia, Chile i Meksyk	15	36	27	40	12	23	18	24	12	26		

b.d. – brak danych.

Źródło: *World Economic Outlook, Globalization and Inequality*, IMF October 2007.

mówimy o recesji głębokiej, w przeciwnym razie mamy recesję umiarkowaną. W Stanach Zjednoczonych nie ma oficjalnej definicji recesji i depresji, powszechnie akceptuje się orzeczenia Krajowego Biura Badań Ekonomicznych (National Bureau of Economic Research), niezależnej instytucji badawczej⁴. Można się spierać, czy kryzys z 2008 r. był depresją czy recesją głęboką. Nie był depresją równie głęboką jak wielki kryzys z 1929 r.

Tabela 2.1 przedstawia długość występowania zjawisk recesyjnych w wybranych krajach w latach 1870–2007. Następną tabelą przedstawia czas trwania cykli koniunkturalnych w USA w latach 1854–2001. Dane statystyczne wskazują na zmniejszającą się liczbę recesji, zwłaszcza głębokich, utrzymujących się coraz krócej.

Tabela 2.2

Cykle koniunkturalne w USA w latach 1854–2001 (w miesiącach)

Lata	Liczba cykli	Od szczytu do dna	Minione dno do bieżącego szczytu	Od dna minionego do bieżącego	Od szczytu poprzedniego do bieżącego
1854–2001	32	17	38	55	56 ^a
1854–1919	16	22	27	48	49 ^b
1919–1945	6	18	35	53	53
1945–2001	10	10	57	67	67

^a 31 cykli; ^b 15 cykli.

Źródło: www.nber.org.

Dane z tabel 2.1 i 2.2 należy skonfrontować z uwagami z poprzedniego rozdziału o spowolnieniu wzrostu. Czy mamy obecnie do czynienia ze stagnacją sekularną? Wyraża się ona w niskiej lub zerowej dynamice PKB, dużo niższej od właściwej PKB potencjalnemu. Przyczyny takiego zjawiska są różne. Trwałe zahamowanie wzrostu wywołują niskie inwestycje w infrastrukturę i oświatę, niedostępność surowców, zmiany demograficzne, ograniczenia systemowe, trwające długo błędy w polityce gospodarczej i brak nowych technologii. Symptodem stagnacji sekularnej jest osłabienie tempa wzrostu wydajności pracy i produktywności czynników wytwórczych. Ojcem tego pojęcia jest Alvin Hansen (1887–1975) nazywany amerykańskim Keynesem. Przewidywał on, że wielki kryzys z 1929 r. przekształci się w stagnację sekularną, obawy przed nią odżyły na początku obecnego stulecia⁵.

⁴ T. Taylor, *The Instant Economist*, A Plume Book, New York 2012, s. 123.

⁵ J. Fernald, B. Wang, *The Recent Rise and Fall of Rapid Productivity Growth*, „Federal Reserve Bank of San Francisco Economic Letter”, February 2015.

3. Przebudowa struktur ekonomicznych

Zmiany strukturalne towarzyszą życiu ekonomicznemu od czasów najdawniejszych. Obecnie przebiegają one szczególnie szybko na kilku obszarach: ewoluuje sektorowa struktura gospodarki, zmieniają się relacje między składnikami kosztów wytwarzania, ulega przebudowie międzynarodowy podział pracy. W tym rozdziale poświęcimy najwięcej uwagi przekształceniom sektorów towarowych i znaczeniu sektora wiedzy.

Sektory towarowe

W gospodarce wyróżniamy sektory towarowe, instytucjonalne, własnościowe i funkcjonalne. Sektorem towarowym (*industry*) jest komponent dostarczający dobra lub usługi o podobnych charakterystykach, mówimy w szczególności o *goods-producing industries* i o *services-producing industries*¹.

Sektory towarowe i właściwe im miejsca pracy można podzielić na związane (*tradables*) i niezwiązane z handlem międzynarodowym (*nontradables*). Pierwsze znajdują się głównie w przemyśle i są poddane konkurencji importowej, którą sfera usług odczuwa w mniejszym stopniu. Do grupy pierwszej należą rolnictwo, górnictwo, budownictwo, przetwórstwo przemysłowe, usługi księgowe, projektowe i konsultingowe, do grupy drugiej (*nontradables*) – budownictwo, handel hurtowy, transport, magazynowanie i usługi administracyjne. W Stanach Zjednoczonych oszacowano siłę związku sektora z handlem zagranicznym w przypadku zakładów użyteczności publicznej na 10,1%, w handlu detalicznym na 14,8%, w sferze informacji (prasa, książki, filmy, programy komputerowe, telekomunikacja) na około 60%².

Sektory instytucjonalne tworzą: przedsiębiorstwa, instytucje finansowe, instytucje rządowe i samorządowe, gospodarstwa domowe, instytucje

¹ Słowo *industry* ma także drugie znaczenie, częściej używane: przemysł lub ogół działalności przemysłowej.

² M. Spence, S. Hlatshwayo, *The Evolving Structure of the American Economy and the Employment Challenge*, Maurice R. Greenberg Center for Geoeconomic Studies, New York 2011, s. 41–42.

niekomercyjne i zagranica³. Z punktu widzenia własnościowego wskażemy sektory prywatny i publiczny, podział ten ulega uszczegółowieniu, gdy wyróżni się odmienne formy własności prywatnej i publicznej. Dzielać gospodarke na części składowe pod względem wykonywanych zadań, mamy dwa główne sektory funkcjonalne: produkcyjny i sterujący. Specyficznym komponentem funkcjonalnym jest sektor wiedzy.

Gospodarke wielu krajów cechuje struktura dualna. Istnieją części przeciwstawne: nowoczesna i zacofana, wysoko i nisko dochodowa, mająca dobre perspektywy rozwoju i ich pozbawiona, samowystarczalna i wymagająca pomocy zewnętrznej.

Jak przebiega ewolucja relacji między sektorami towarowymi? Hipoteza trzech sektorów (*three-sector hypothesis*), sformułowana w połowie XX w. przez Colina Clarka (1905–1989) i Jeana Fourastié (1907–1990), zachowuje aktualność⁴. Pierwszy sektor, rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo i rybactwo, dostarcza dobra nieprzetworzone. Sektor drugi składa się z przetwórstwa przemysłowego, czyli z produkcji wyrobów nowych (*manufacturing*), oraz z montażu wyrobów z dostarczonych części (*assembling*). W sektorze tym umieszcza się energetykę, budownictwo i górnictwo. Sektor trzeci (*tertiary sector*) skupia usługi: edukację, ochronę zdrowia, finanse, handel, gastronomię, transport i sektor rządowy⁵.

Tabela 3.1 pozwala stwierdzić, że w latach 1870–1995 dokonały się w gospodarce europejskiej zasadnicze zmiany w strukturze zatrudnienia. Zmalało ono radykalnie w rolnictwie, powiększyło się w usługach. Po drugiej woj-

Tabela 3.1

Struktura zatrudnienia w 12 głównych krajach Europy
w latach 1870, 1950, 1973, 1995 (w %)

Rok	Sektor		
	Pierwszy	Drugi	Trzeci
1870	50,2	26,4	23,4
1950	24,7	38,1	37,2
1973	9,7	38,5	51,8
1995	4,5	27,3	68,2

Źródło: A. Maddison, *The Nature and Functioning of European Capitalism: A Historical and Comparative Perspective*, Banca Nazionale del Lavoro, December 1997.

³ www.nbpportal.pl (strona Narodowego Banku Polskiego).

⁴ J. Fourastié, *Le grand Espoir de XXe Siècle*, Gallimard, Paris 1963.

⁵ W. Rittershofer, *Wirtschaftslexikon*, dtv, München 2005, s. 256.

nie światowej, do czasu przemian z lat 70., relatywny poziom zatrudnienia w przemyśle był wysoki, dużo wyższy niż pod koniec stulecia.

Kolejne zestawienie statystyczne daje obraz dynamiki produkcji pozarolniczej w Stanach Zjednoczonych w okresie 50 lat. Tabela 3.2 wskazuje na duży wzrost produkcji przemysłowej i wydajności pracy. Pierwsza dekada obecnego stulecia, do czasu globalnego kryzysu finansowego, nie przyniosła załamania się tych tendencji, przeciwnie – poprawa wskaźników była nadal znacząca.

Tabela 3.2

Dynamika produkcji pozarolniczej, produkcji na godzinę pracy i jednostkowych kosztów pracy w Stanach Zjednoczonych w latach 1960–2008 (poziom w 1960 = 100)

Rok	Produkcja pozarolnicza	Produkcja na godzinę pracy	Jednostkowe koszty pracy
1970	153,9	135,6	125,0
1980	217,8	161,7	239,8
1990	304,8	192,5	336,6
2000	445,5	238,7	404,2
2008	515,5	292,5	446,5

Źródło: obliczenia własne na podstawie: *Economic Report of the President. Transmitted to the Congress in February 2010*, US Government Printing Office, Washington 2010.

Tabela 3.3 przedstawia zmiany udziału przemysłu w łącznej wartości dodanej w wielu krajach. Zebrane dane wskazują na spadek tego udziału, czyli na dezindustrializację.

Tabela 3.3

Udział przemysłu w łącznej wartości dodanej w wybranych krajach w latach 1970, 1990, 2000 i 2008 (w %)

Kraj	Rok			
	1970	1990	2000	2008
Austria	39,6	32,2	30,8	30,7
Belgia	43,1	31,5	27,0	23,1
Brazylia	b.d.	b.d.	27,7	27,3
Finlandia	38,6	33,3	33,7	31,6

4. Procesy integracyjne i międzynarodowy podział pracy

Jakie zjawiska charakteryzują współczesne międzynarodowe stosunki ekonomiczne? Opiszemy niektóre z nich: globalizację, integrację regionalną, zwłaszcza europejską, państwo otwartych granic oraz nierównowagę w handlu globalnym.

Czy globalizacja posuwa się do przodu?

Współczesną fazę rozwoju gospodarki światowej opatruje się terminem globalizacja. Jak powinniśmy to zjawisko rozumieć? Jak ono przebiega¹?

Globalizacja polega na powstawaniu ogólnoswiatowego rynku towarów i czynników wytwórczych. Na takim uniwersalnym rynku strumienie handlowe określałaby zasada korzyści komparatywnych, podobnie jak obecnie, gdy mamy do czynienia w wieloma rynkami międzynarodowymi oddzielnymi od siebie przez bariery handlowe. W aneksie teoretycznym przedstawiamy zasadę korzyści komparatywnych w postaci uogólnionej, dla dowolnej liczby krajów, towarów i czynników wytwórczych.

Globalizację uważa się również za nasilenie międzynarodowych kontaktów gospodarczych lub za okres historyczny po zakończeniu zimnej wojny². Rozpatrywana w kategoriach technicznych polega na szybkim obiegu in-

¹ D. Yergin, J. Stanisław, *Wielkie bitwy o światową gospodarkę*, Kurhaus, Warszawa 2014, s. 683.

² O globalizacji mówią nie tylko ekonomiści, również socjologowie, kulturoznawcy i politologowie.

formacji i pieniądza dzięki postępowi w informatyce i technice bankowej. Mało przekonujące wydaje się wiązanie tego procesu z teorią Francisa Fukuyamy o końcu historii głoszącą, że ludzkość doszła do kresu rozwoju po upadku systemu komunistycznego³.

W latach 90. XX w. obserwowaliśmy wyraźne działania w kierunku osłabienia barier dla przepływu dóbr, usług, kapitału i pracy⁴. Utrudnienia te nie znikły, wolny handel pozostał pojęciem teoretycznym. Czy na początku XXI wieku globalizacja postępuje dalej, czy też uległa zahamowaniu? Omówimy kolejno sytuację Światowej Organizacji Handlu, siłę barier handlowych, dynamikę obrotów handlowych, rozwój globalnych łańcuchów wartości oraz państwo otwartych granic.

Międzynarodowe porozumienia handlowe przewidujące osłabienie barier dla handlu przyjmują postać dwojaką. Są rozwiązaniami globalnymi rozciągającymi się na wszystkie kraje lub inicjatywami regionalnymi, w tych drugich uczestniczą jedynie niektóre kraje. Na temat integracji regionalnej wypowiemy się w paragrafie następnym.

Forum tworzenia rozwiązań uniwersalnych jest Światowa Organizacja Handlu (World Trade Organisation, WTO). Jej celem nie jest ustanowienie wolnego handlu, lecz szukanie zgody państw członkowskich na eliminację lub osłabienie wybranych barier. Poprzedzający WTO Układ Ogólny w sprawie Cel i Handlu (General Agreement on Tariffs and Trade, GATT) pozwolił na zawarcie 8 umów liberalizacyjnych. Pięć pierwszych poświęcono wyłącznie zmniejszaniu cel; były to Runda Genewska z 1947 r., Runda z Annecy z 1949 r., Runda z Torquay z 1951 r., Druga Runda Genewska z 1956 r. i Runda Dillona z lat 1960–1961. Szósty proces negocjacyjny z lat 1964–1967, nazwany Rundą Kennedy'ego, przyniósł decyzje w sprawie środków antidumpingowych. Negocjacje w latach 1973–1979 w ramach Rundy Tokijskiej zakończyły się rozstrzygnięciami dotyczącymi cel i barier pozataryfowych. Runda Urugwajska z lat 1986–1994 przyniosła porozumienie w sprawach cel, barier pozataryfowych, usług, własności intelektualnej, tekstyliów, rolnictwa oraz utworzenia Światowej Organizacji Handlu o kompetencjach szerszych niż posiadane przez Sekretariat GATT. Usprawniła też rozstrzyganie sporów handlowych i przyjęła narzędzia skłaniające członków WTO do wypełniania przyjętych zobowiązań.

Powstała w 1994 r. WTO nie wypracowała kolejnej umowy liberalizującej handel światowy. W 1999 r. miała rozpocząć się Runda Milenijna WTO, ale do niej nie doszło, ponieważ nie udało się ustalić zakresu tematycznego negocjacji. W 2001 r. zainicjowano Rundę z Dohy, która nie wiadomo kiedy zostanie zakończona. Zestaw tematów rozmów jest szeroki: cła i bariery po-

³ F. Fukuyama, *Koniec historii*, Zysk i S-ka, Poznań 1997.

⁴ B. Pietrzak, *Ekonomiczne problemy współczesnej globalizacji*, w: *Makro- i mikroekonomia. Podstawowe problemy współczesności*, S. Marciniak (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013.

5. Nierówności społeczne i bezrobocie

Z punktu widzenia parametrów społeczno-gospodarczych sytuacja na świecie wymyka się ocenom jednoznacznym. Chociaż rośnie ogólne bogactwo i rejestruje się sygnały świadczące o spadku ubóstwa, utrzymują się duże nierówności dochodowe i majątkowe między społeczeństwami, zawodami i regionami¹. Pomiar tych zjawisk jest niełatwy, dużymi błędami jest obarczona zwłaszcza statystyka bezrobocia². Badania rynku pracy utrudnia podział na osoby zawodowo bierne i aktywne, bezrobotni należą do grupy drugiej. Definicja bezrobotnego: osoba niepracująca, aktywnie poszukująca pracy w ostatnim czasie i gotowa podjąć ją w razie znalezienia odpowiedniej oferty, nie jest łatwa do wykorzystania w praktyce³.

Wybrane mierniki rozwoju społecznego

O tym, że świat staje się coraz bardziej bogaty i zdrowy, świadczy wydłużanie się życia człowieka⁴. Jest to syntetyczny wskaźnik sytuacji gospodarczo-społecznej. Tabela 5.1 przedstawia przeciętną długość życia w 1990 r. i 2013 r., w zestawieniu uwzględniono kraje bogate i biedne, stabilne i niestabilne. W ciągu niepełnego ćwierćwiecza dokonał się niemały postęp. Przypadki zmian idących w odmiennym kierunku nie są liczne.

Kolejnym ważnym wskaźnikiem gospodarczo-społecznym jest stopa ubóstwa, odsetek osób wydatkujących na utrzymanie niską kwotę pieniędzy

¹ J. Sachs, *Koniec z nędzą. Zadanie dla naszego pokolenia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 36–37.

² T. Piketty, *The Economics of Inequality*, Harvard University Press, Cambridge 2015, s. 12.

³ T. Taylor, *The Instant Economist*, A Plume Book, New York 2012, s. 123, s. 130–131.

⁴ A. Deaton, *The Great Escape: Health, Wealth, and the Origins of Inequality*, Princeton University Press, Princeton 2013, s. 30.

Tabela 5.1

Oczekiwana długość życia w chwili urodzenia w 1990 r. i 2013 r. (osoby obu płci)

Kraj	Rok		Kraj	Rok		Kraj	Rok	
	1990	2013		1990	2013		1990	2013
Afganistan	49	61	Francja	78	82	Polska	71	77
Angola	43	52	Haiti	54	63	Republika Czeska	71	78
Argentyna	73	76	Hiszpania	77	81	RPA	62	60
Austria	76	81	Indie	58	66	Rosja	69	69
Bangladesz	60	71	Irak	69	70	Stany Zjednoczone	75	79
Białoruś	71	72	Izrael	77	82	Sudan Płd.	42	56
Brazylia	66	75	Japonia	79	84	Szwecja	78	82
Chiny	69	75	Moldowa	68	70	Ukraina	76	81
Egipt	65	71	Papua-Nowa Gwinea	56	62	Zimbabwe	62	59

Źródło: zestawienie własne na podstawie www.who.int (strona Światowej Organizacji Zdrowia).

Tabela 5.2

Stopa ubóstwa w wybranych krajach – odsetek żyjących za 2 dolary dziennie w latach 2000–2005 i 2010–2012

Kraj	Lata	
	2000–2005	2010–2012
Argentyna	10,44	2,9
Bangladesz	84,40	76,54
Brazylia	15,48	6,79
Chiny	36,03	18,61
Etiopia	77,63	72,20
Indie	68,76	59,24
Indonezja	54,13	43,33
Madagaskar	93,06	95,13
Meksyk	15,11	4,12
RPA	42,90	26,19
Salwador	22,32	8,75
Tanzania	95,13	73,00
Wietnam	43,32	12,45

Źródło: www.knoema.com.

dzy, zaspokajających z trudem potrzeby materialne. W tabeli 5.2 przedstawiono zestawy danych opisujące lata 2000–2005 i 2010–2012. Ponownie odnotowano poprawę.

W kategoriach ekonomicznych wyróżnia się trzy rodzaje ubóstwa, każdy wymaga innej reakcji. Ubóstwo strukturalne występuje, gdy przy danych zasobach dochód *per capita* jest niski na tyle, że redystrybucja dochodów staje się nieskuteczna. Tę trudność pozwala przezwyciężyć wzrost gospodarczy. Ubóstwo może wynikać z permanentnego braku środków do życia przez część społeczeństwa lub z przyczyn przejściowych, choćby kataklizmów przyrodniczych⁵. W tych dwóch sytuacjach transfer dochodów jest realny, w pierwszym przypadku ma charakter trwały, w drugim – okresowy⁶.

⁵ D. Lal, *Ubóstwo i postęp. Ubóstwo na świecie. Fakty i mity*, Zysk i S-ka, Poznań 2015, s. 23, 59.

⁶ W polskiej praktyce administracyjnej występują pojęcia: ubóstwo skrajne, ustawowe i relatywne.

6. Trzecia droga w gospodarce

Karol Marks (1818–1883) i Fryderyk Engels (1820–1895) rozpoczęli swój *Manifest Komunistyczny* od stwierdzenia: „Widmo krąży po Europie – widmo komunizmu”. Na początku XXI w. krąży po świecie inne widmo: trzeciej drogi w gospodarce. Częściej słyszymy o potrzebie, a nawet konieczności wprowadzenia jej w życie, rzadziej na czym konkretnie ma ona polegać.

Przykłady trzeciej drogi

Pod koniec XX w. budowę trzeciej drogi, alternatywy dla systemów rynkowego i komunistycznego, postulował Tony Blair, brytyjski premier w latach 1997–2007 z Partii Pracy. Zaproponował połączenie systemu rynkowego z wysoką kohezją społeczeństwa, czyli z eliminacją nadmiernych różnic dochodowych, oraz z powiększeniem odpowiedzialności za społeczeństwo. Wyrazem tego stanowiska było stwierdzenie „Popieramy gospodarkę rynkową, ale nie społeczeństwo rynkowe”¹. W 2009 r. Blair mówił o nowym kapitalizmie². Zbliżone do brytyjskiego spojrzenie na gospodarkę i społeczeństwo przedstawił Gerhard Schroeder, niemiecki kanclerz w latach 1998–2005; w miejsce *the third way* zaproponował *die neue Mitte* (nowy środek).

Czołowym brytyjskim teoretykiem trzeciej drogi jest socjolog Anthony Giddens, wpływowy za rządów Blaira. Jego poglądy wykraczają poza gospodarkę, sięgając wartości i stylu życia³. Powinna nastąpić druga fala demokratyzacji, „demokratyzacja demokracji”, polegająca na decentralizacji władzy, pogłębieniu przejrzystości sfery publicznej i rozszerzeniu demokra-

¹ www.cardus.ca/comment/article/359/market-economy-yes-market-society-no.

² Speech by Tony Blair at the “New world, new capitalism” conference, <http://www.tonyblairoffice.org/speeches>.

³ A. Giddens, *Trzecia droga. Odnowa socjaldemokracji*, Książka i Wiedza, Warszawa 1999; *The Third Way and its Critics*, Polity Press, Cambridge 2000.

cji bezpośredniej przez częste referenda, także elektroniczne. Ma się odrodzić społeczeństwo obywatelskie, należy rozwijać inwestycje społeczne, głównie oświatowe i infrastrukturalne, państwo opiekuńcze trzeba przekształcić, aby pozostawały w równowadze społeczne ryzyko i bezpieczeństwo. Musi pojawić się „ekologiczna modernizacja”. Formą „równoważenia ryzyka i bezpieczeństwa” ma być obowiązkowe oszczędzanie przez obywateli części dochodów i podejmowanie pracy przez samotne matki i osoby niepełnosprawne.

Przyjrzyjmy się poglądom teoretyka trzeciej drogi na temat rodziny. Jej rozpad we współczesnym świecie uznał on za „zjawisko najwyższej wagi”. Za niemożliwy uważa powrót do, jak ją nazywa, rodziny tradycyjnej. Pożądanym ideałem jest rodzina demokratyczna, którą charakteryzują równość emocjonalna, równość płci, wzajemne prawa i obowiązki, wspólne rodzicielstwo, kontrakty rodzicielskie na całe życie, wynegocjowany autorytet wobec dzieci, obowiązki dzieci względem rodziców oraz zintegrowanie rodziny ze społeczeństwem. Wspólne rodzicielstwo polega na większej obecności w życiu dziecka obojga rodziców po rozwodzie, a kontrakty rodzicielskie na prawnym zobowiązaniu się dzieci do wspierania finansowego sędziwych rodziców.

Lista zwolenników trzeciej drogi jest niemała. Należą do nich premierzy Włoch Romano Prodi (lata 2006–2008) i Matteo Renzi (od 2014), Francji Manuel Valls (od 2014), Portugalii José Sócrates (2005–2011) i Izraela Ehud Barak (1999–2001). Do idei trzeciej drogi nawiązują politycy rządzącej we Włoszech Partii Demokratycznej, wiele elementów alternatywnych zawiera program opozycyjnej partii Ruch Pięciu Gwiazd. Ta druga partia opowiada się za ideą *degrowth*, zgodnie z nią proces wzrostu ma zamrzeć w imię ograniczenia nadkonsumpcji (*overconsumption*) towarów i nadmiernego zużycia surowców⁴. Inicjatywa *degrowth* jest na pozór interesująca, jednak bez wzrostu PKB poprawa sytuacji części społeczeństwa wymaga zmniejszenia konsumpcji innych.

Do szukających trzeciej drogi należał Jawaharlal Nehru, premier Indii w latach 1947–1964, postać kluczowa w polityce indyjskiej przed i po uzyskaniu niepodległości. Był zwolennikiem silnej obecności rządu w gospodarce: rozległy sektor państwowy, zwłaszcza przemysł ciężki, współistniał z rozbudowaną kontrolą całej gospodarki i substytucją importu. Ten kierunek polityczny utrzymał się do lat 90. Odejście od etatyzacji zdynamizowało gospodarkę, wcześniej w dyskusjach ekonomicznych wyrażenie „indyjska ścieżka wzrostu” oznaczało niską dynamikę PKB.

Jako zwolenników trzeciej drogi wymienia się Billa Clintona, prezydenta USA w latach 1993–2001, australijskich premierów Boba Hawke’a i Paula Keatinga z lat 1983–1996, premiera Kanady z lat 1993–2003 Jeana Chrétie-

⁴ *State of the World 2012: Moving Toward Sustainable Prosperity*, Worldwatch Institute, Washington 2013.

7. Przebudowa zadań gospodarczych państwa

Negowanie potrzeby obecności państwa w gospodarce jest błędem. Nie-
trafne jest przekonanie, że rozwój gospodarki zapewnia jedynie państwo.
Awans ekonomiczny wymaga dwóch sił sprawczych: silnego sektora pry-
watnego i sprawnego państwa. Jakie powinno być państwo współczesne?
„Przemyślenie na nowo roli państwa jako motoru rozwoju pociąga za sobą
dogłębną analizę podstawowych wzorów, które walczyły ze sobą albo zastę-
powały nawzajem w drugiej połowie XX wieku: realnego socjalizmu, zre-
formowanego kapitalizmu z epoki trzech chwalebnych dekad (1945–1975),
neoliberalnej kontrrewolucji czy też wreszcie europejskiej socjaldemokracji
uwikłanej w popieranie rynku przy równoczesnej krytyce społeczeństwa
rynkowego”¹.

Obecność państwa w gospodarce

Lista zadań gospodarczych państwa nie jest krótka². Prowadzi ono poli-
tykę makroekonomiczną, złożoną z polityk fiskalnej, pieniężnej i wyboru
rozwiązania kursowego³, służącą stabilizacji gospodarki. Prowadzi polityki
mikroekonomiczne: sektorową (przemysłową, rolną, transportową, handlu
zagranicznego), na rynku pracy i strukturalną (oddziaływanie na struktu-
rę sektorową). Powinno wspierać międzynarodową konkurencyjność kraju
i zapewnić właściwy kształt instytucji ekonomicznych. Ma zapewnić bez-
pieczeństwo ekonomiczne, tzn. zminimalizować ryzyko braku dostępu do

¹ I. Sachs, *Trzeci brzeg. W poszukiwaniu ekorozwoju*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011, s. 312.

² W. Wilczyński, *Polski przełom ustrojowy 1989–2005. Ekonomia epoki transformacji*, Wydawnic-
two Wyższej Szkoły Bankowej, Poznań 2005, s. 22–24.

³ S. Owsiak, *Finanse publiczne. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.

zasobów strategicznych: surowców, nośników energii, żywności i wody. Powinno podjąć działania, gdy zawodzi mechanizm rynkowy i ujawniają się wady rynku w postaci efektów zewnętrznych, monopolizacji lub asymetrii informacyjnej. Musi przeciwdziałać ignorowaniu przez podmioty prywatne interesu publicznego, np. rabunkowej eksploatacji zasobów naturalnych. Utrzymuje infrastrukturę gospodarczą, porządkuje gospodarkę przestrzenną i finansuje prace badawczo-rozwojowe, których nie wspiera sektor prywatny. Im szerszy jest zakres polityk mikroekonomicznych, tym okazują się one mniej skuteczne.

W gospodarce rynkowej istnieją przedsiębiorstwa państwowe lub publiczne, ich liczba i znaczenie są zróżnicowane. Wypełnianie przez państwo zadań kontrolnych nie musi oznaczać upaństwowienia infrastruktury i bogactw naturalnych. W uzasadnionych przypadkach zadaniem władzy publicznej jest realizacja przedsięwzięć wymagających koncentracji środków i akceptacji towarzyszącego temu ryzyka. Niektóre cele społeczne można osiągnąć jedynie dzięki państwu.

O sile wpływu rządu na gospodarkę nie przesądzają rozmiary sektora publicznego i wydatków publicznych. Analizę miejsca państwa w gospodarce zaczniemy od udziału wydatków publicznych w PKB, od tego, co przyjmuje postać mierzalną. Poza wyjątkami udział ten jest we współczesnym świecie wysoki (por. tab. 7.1).

W pewnym sensie statystyka ta jest myląca. Wbrew liczbom oddziaływanie państwa na gospodarkę chińską i rosyjską jest silniejsze niż na niemiecką i polską. Ważne jest nie tylko to, jak wiele przedsiębiorstw jest własnością publiczną i jakimi środkami dysponuje rząd, dla oceny jego pozycji istotne znaczenie ma zakres kontroli i ingerencji w przebieg zdarzeń gospodarczych oraz sposób oddziaływania na rozwój kraju.

W państwach o gospodarce rynkowej polityka rządu przyjmuje formy zróżnicowane. We Francji ugruntowała się praktyka popierania silnych konkurencyjnych firm i intensywnej promocji eksportu. Ten tzw. *dirigisme* przyjął postać szczególnie mocną w latach 1946–1983, w okresie późniejszym jego intensywność zmalała. W XXI w. rządowa kontrola gospodarki przyjęła postać utworzonej w 2004 r. Agencji Udziałów Państwa (*Agence des participations de l'État*), posiadającej duże pakiety akcji około 70 firm, wśród nich tak znaczących jak: Air France-KLM, Airbus Group, Dexia, EDF, Orange, PSA Peugeot Citroën, Renault, Safran i Thales Group.

W Japonii w latach 50. i 60. XX w. Ministerstwo Handlu Międzynarodowego i Przemysłu (*Ministry of International Trade and Industry, MITI*) dysponowało instrumentami silnego oddziaływania na strukturę gospodarki. Taka polityka współistniała z szybkim wzrostem gospodarczym i umacnianiem się pozycji kraju w gospodarce światowej. Czy źródłem szybkiego wzrostu była aktywność MITI? Paradoksalnie, rząd japoński nie przewidywał rozwoju niektórych sektorów, np. elektroniki, która szybko okazała się branżą kluczową. W połowie lat 70. MITI wspierał, osiągając rezultaty

8. Udział techniki w rozwoju gospodarki

Sukces długookresowego rozwoju wymaga połączenia ze sobą kilku czynników: zasobów pracy, kapitału, technologii, surowców, chłonnych rynków zbytu oraz instytucji. Jak w nadchodzących latach do rozwoju gospodarczego przyczyni się technika¹? Jak przedstawia się dostępność surowców, a zwłaszcza ich ceny?

Ekonomiczna sprawność technologii

Zmiany w technice są zjawiskiem permanentnym, chociaż w miarę upływu czasu ich intensywność okazuje się różna. Pierwsza rewolucja przemysłowa z przełomu XVIII i XIX w. przebiegła pod znakiem silnika parowego, kolei żelaznej i czółenka mechanicznego w przemyśle włókienniczym. Druga rewolucja przemysłowa, której największe nasilenie przypadło na drugą połowę XIX i początek XX w., minęła jako czas energii elektrycznej, silnika spalinowego, chemii i zastosowań ropy naftowej². Trzecią rewolucję, sto lat późniejszą niż druga, charakteryzuje połączenie osiągnięć z kilku dziedzin, trudno jest wskazać jeden główny wynalazek. Istotne znaczenie zajęły elektronika, informatyka, telekomunikacja, inżynieria materiałowa, robotyka, biotechnologia, lasery, roboty i inżynieria genetyczna.

Technika była zawsze nieodzownym warunkiem rozwoju, bez postępu na jej obszarze wzrost spowalniał lub dochodziło do stagnacji. Trzy rewolucje przemysłowe znacząco przyspieszyły wzrost PKB. W Stanach Zjed-

¹ L.J. Jasiński, *Miejsce techniki w rozwoju gospodarki*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2015, s. 118–129.

² J. Kaliński, *Zarys historii gospodarczej XIX i XX wieku*, Efekt, Warszawa 2000, s. 40, 73.

noczonych największe efekty przyniosła druga rewolucja, była kołem zamachowym wzrostu w latach 1890–1972. Rewolucja trzecia, współczesna, oddziaływała na wzrost najsilniej w latach 1996–2004³. Jej znaczący element, informatyka, na długookresowy wzrost produktywności ma wpływ ograniczony⁴. Robert Solow zauważył: *You can see the computer age everywhere but in the productivity statistics*⁵.

Takie spojrzenie na wpływ techniki na aktywność gospodarczą jest bliskie teorii realnego cyklu koniunkturalnego. Zgodnie z nią fluktuacje poziomu produkcji biorą się z krótkookresowych zmian stopy produktywności, te mają źródło we wstrząsach technologicznych. Nowa technologia przyspiesza wzrost do czasu, aż wydajność pracy straci dynamikę⁶. W długim okresie znaczenie techniki dla wzrostu jest równie duże.

W opisach nieodległej przyszłości dominują zapowiedzi zmian w informatyce, zakresie sztucznej inteligencji, nanotechnologii, wykorzystywaniu energii, biotechnologii i medycynie. Oczekuje się upowszechnienia się okularów internetowych, internetowego przekazu obrazu w trzech wymiarach, programów rozpoznawania twarzy, samochodów bez kierowcy, komputerowego sterowania ruchem drogowym, technologii haptycznej, poszerzonej rzeczywistości, komputerowego tłumaczenia słów i zdań, drukowania przestrzennego, sterowania palcami bez dotykania ekranu, w przypadku tabletu sterowania wzrokiem, ubrań z materiału wytwarzającego prąd elektryczny oraz całej gammy tzw. urządzeń sprytnych (*smart things*). Przyszłość należy do medycyny genomowej, umożliwiającej indywidualizację terapii dzięki znajomości genomu pacjenta, do terapii genowej, inżynierii tkankowej, pozwalającej wytwarzać przeznaczone do wymiany tkanki i organy, oraz do terapii komórkowej. Nieinwazyjne formy leczenia ma wesprzeć nanotechnologia. Można spodziewać się zastosowania na szeroką skalę sensorów stanu zdrowia pacjenta. Biologia syntetyczna pozwoli tworzyć sztuczne systemy biologiczne podobne do systemów naturalnych.

Prawdopodobnie przestanie działać empiryczne prawo Moore'a z 1965 r. Głosi ono, że optymalna liczba tranzystorów w układzie scalonym jest wykładniczą funkcją czasu. W ciągu około dwóch lat podwaja się liczba tranzystorów w układzie scalonym⁷. Początkowo Moore uważał, że taki efekt

³ R. Gordon, *Is US Economic Growth Over: Faltering Innovation Confronts the Six Headwinds*, National Bureau of Economic Research, Cambridge 2012.

⁴ A. Deaton, *Przez ciemność w stronę jaśniejszej przyszłości*, w: *Gospodarka za 100 lat. Najważniejsi ekonomiści przewidują przyszłość*, Kurhaus, Warszawa 2014, s. 72.

⁵ R. Solow, *We'd Better Watch out*, „New York Times Book Review” 1987, July 12,

⁶ D. Romer, *Makroekonomia dla zaawansowanych*, PWN, Warszawa 2000, s. 174.

⁷ G.E. Moore, *Progress in Digital Integrated Electronics*, www.eng.auburn.edu/~agrawvd/COURSE/E7770_Spr07/READ/Gordon_Moore_1975_Speech.

będzie pojawiać się co roku. Granicą miniaturyzacji jest dojście tranzystorów do rozmiarów atomu, kiedy zaczną obowiązywać fizyka kwantowa. Zgodnie z zasadą nieoznaczoności brak zdolności jednoczesnego określenia położenia i prędkości cząstki spowoduje, że będzie niemożliwe wyznaczenie ruchu elektronów⁸.

Wszystkie te zapowiedzi powstały drogą ekstrapolacji obserwowanych tendencji, dlatego można przypuszczać, że wiele z nich się zrealizuje. Jakie nowe rozwiązania będą potrzebne społeczeństwu najbardziej, jakie produkty zdecydują o sprawnym funkcjonowaniu systemu? Do odpowiedzi zbliża nas analiza hierarchii potrzeb człowieka Abrahama Masłowa (1908–1970)⁹. Jego zdaniem wymagają zaspokojenia kolejno potrzeby fizjologiczne, bezpieczeństwa, przynależności, szacunku i uznania oraz samorealizacji. Zgodnie z tą sekwencją trzy obszary zasługują na wyróżnienie: dostępność energii, konsumpcja żywności i opieka medyczna¹⁰.

Zacniemy od dostępności energii. Jej źródła dzielimy na nieodnawialne (ropa naftowa, węgiel, gaz ziemny, torf i uran) i odnawialne (OZE: spadek wody, wiatr, promieniowanie słoneczne, biomasę, biogaz, pływy i fale morskie, geotermia)¹¹. W przyszłości dogodnym paliwem dla silników o spalaniu wewnętrznym może okazać się wodór. Już dzisiaj uważa się ogniwa paliwowe za konkurencję dla silników spalinowych. Wyobrażalna jest fuzja jądrowa izotopu helu, helu 3, z izotopem wodoru, deuterem, co pozwoli uzyskać ogromne ilości energii. Wymaga to pozyskania zasobów helu 3 znajdujących się na Księżycu, ich wzbogacenia i transportu na Ziemię. Pomysł taki, realny w sensie technicznym, jest obecnie nieopłacalny ekonomicznie.

W odległej przyszłości można oczekiwać zastosowania syntezy jądrowej, co zapewni obfitość energii. Przeszkodą w jej praktycznym stosowaniu są trudności z zimną fuzją oraz właściwy syntezie jądrowej ujemny bilans energetyczny. Projektowane reaktory IV generacji, stosowane w energetyce wykorzystującej rozszczepienie jąder atomowych i bezpieczniejsze niż modele starsze, będą też wytwarzać mniej odpadów radioaktywnych¹². Obie odmiany atomistyki mają przyszłość.

⁸ M. Kaku, *Fizyka przyszłości. Nauka do 2100 roku*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2011, s.161.

⁹ M. Krogerus, R. Tschäppeler, *The Decision Book. Fifty Models of Strategic Thinking*, Profile Books, London 2008, s. 90–91.

¹⁰ D. Moyo, *How the West Was Lost. Fifty Years of Economic Folly – And the Stark Choices Ahead*, Penguin Books, London 2012, s. 120–124.

¹¹ A. Zahnd, *The Role of Renewable Energy Technology in Holistic Community Development*, Springer, New York 2013.

¹² A. Hołdys, *Trudna fuzja*, w: *Jak zmieniamy ziemię. Wynalazki, które wstrząsnęły światem*, „Polityka” 2016, nr 1.

9. Teoria ekonomiczna i jej wpływ na gospodarkę realną

Pod adresem współczesnej ekonomii wysuwa się trzy zarzuty: jest nieskuteczna, nie odzwierciedla dobrze świata i nie skłania do czynienia dobrego. Czy zarzuty te są słuszne? Czy nasze czasy wymagają nowej ekonomii? Czy teoretycy ekonomii są winni kłopotom występującym w praktyce?

Pozorna jałowość ekonomii

Przełom XX i XXI w. nie przyniósł przebudowy nauk ekonomicznych. Nie dokonała się ona w następstwie kryzysu z końca pierwszej dekady nowego stulecia. Mało zmienił się arsenał metod polityki gospodarczej i zarządzania przedsiębiorstwami¹. Ale wiedza ekonomiczna nie stoi w miejscu, jej rozwój, podobnie jak współczesna innowacyjność, polega w dużym stopniu na wzbogacaniu ustaleń wcześniejszych o liczne, niewielkie elementy. Jak wiele nowego jest w światowej ekonomii?

W 2009 r. powstał w Nowym Jorku Institute for New Economic Thinking, *think tank* grupujący ekonomistów o różnych poglądach, deklarujący niezdolność ekonomii neoklasycznej do rozwiązywania problemów współczesności. Posiada swoje oddziały w Oxfordzie, Cambridge i Kopenhadze. Bez wątpienia ekonomia ciągle nie umie rozwiązać licznych zagadnień teoretycznych ani też skutecznie doradzać, co robić w praktyce. Pomimo tego współcześni ekonomiści zbyt rzadko koncentrują uwagę na tym, co nierozwiązane i gdzie pewien postęp jest wyobrażalny. Część problemów nie znajdzie rozwiązania zapewne nigdy, jednak ekonomia jest jałowa tylko na pozór.

¹ G. Kołodko, *Ekonomia kryzysu czy kryzys ekonomii?*, „Master of Business Administration” 2011, nr 2, s. 2–9.

Rozstrzygnięć brakuje już w kwestii definicji ekonomii. Najczęściej za Lionelem Robbinsem (1898–1984) uważa się, że traktuje ona o zaspokajaniu materialnych potrzeb człowieka za pomocą ograniczonych zasobów dających się różnie wykorzystać². Ekonomię uważa się za teorię optymalnego wyboru, prowadzącą do maksymalizacji efektu przy użyciu ustalonych środków lub do minimalizacji nakładów dla osiągnięcia ustalonego celu³. Mówi się, że jest tym, czym zajmują się ekonomiści. Kłopoty występują z określeniem filozofii ekonomii. Czasami utożsamia się ją z metodologią ekonomii, kiedy indziej z połączeniem historii myśli ekonomicznej i metodologii⁴. Bardziej przekonujące jest uznanie, że analizuje ona treści ekonomiczne z perspektyw ontologicznej, epistemologicznej i aksjologicznej.

Wyzwaniem poważniejszym jest odczytanie możliwości poznawczych ekonomii. Od teorii naukowej oczekuje się, aby spełniała trzy warunki: miała charakter powszechny (funkcjonowała w każdym przypadku), była ścisła (jednoznaczna) i niebanalna (wnosiła coś nowego i nieoczywistego). Te trzy cechy naraz teorii ekonomicznej posiadają rzadko, ekonomista ma prawo oczekiwać pojawienia się jedynie dwóch. Wprowadzenie dużej precyzji sformułowań nowatorskich, właściwe ekonomii matematycznej i ekonofizyce, grozi powstaniem licznych wyjątków niezgodnych z budowaną teorią. Niebanalność i powszechne obowiązywanie teorii skutkuje brakiem precyzji, zapisu matematycznego wtedy nie będzie. Ta ograniczoność oczekiwań wynika z natury zjawisk gospodarczych, ekonomia opisuje masowe zachowania ludzi, nieprzewidywalne i spontaniczne.

Kłopoty cechują nie tylko ekonomię. Problem definicji występuje w matematyce pomimo dominacji wynikania logicznego. Nauki ścisłe muszą się pogodzić z niedokładnościami pomiarów i wyjaśniania zjawisk. W mechanice kwantowej wyróżnia się pary wielkości, niedających się zmierzyć z dowolną dokładnością. Granicą opisu przyrody nie jest rzeczywistość, ale zdolność wyrażania się językiem matematyki⁵. „O wiele gorzej jest z naukami humanistycznymi: reguły gry są bardziej rozmyte, trudniejsze do uchwycenia, pozostawiające więcej miejsca wyczuciu i intuicji”⁶.

Kolejnym problemem ekonomii jest przewidywanie przyszłości, oczekiwanie naturalne w każdej dyscyplinie naukowej. John K. Galbraith (1908–2006) zauważył przesadnie, że „jedynym zadaniem prognozowania ekonomicznego jest przydanie szacunku astrologii”⁷. Użytkownik prognoz jest bowiem

² L. Robbins, *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*, Macmillan, London 1932.

³ H.J. Chang, *Economics: The User's Guide*, Pelican, London 2014, s. 20.

⁴ M. Gorazda, *Filozofia ekonomii*, Copernicus Center Press, Kraków 2014, s. 13.

⁵ M. Heller, J. Życiński, *Matematyczność przyrody*, Petrus, Kraków 2010, s. 13.

⁶ M. Heller, T. Pabjan, *Stworzenie i początek wszechświata*, Copernicus Center Press, Kraków 2014, s. 149.

⁷ H.J. Chang, *op. cit.*, s. 19.

10. Perspektywy w świetle zasady dwóch warunków koniecznych

Przed współczesną gospodarką światową stoi wiele wyzwań, niektóre z nich próbowaliśmy omówić. Nie jest to sytuacja nowa: problemy wymagające rozwiązania występowały w każdym okresie dziejów. Jaka jest specyfika trudności naszych czasów?

W 2013 r. Angus Deaton przedstawił perspektywy gospodarcze na najbliższe 100 lat optymistycznie¹. Wyzwaniami są jego zdaniem niekontrolowane zmiany klimatyczne, rosnące nierówności społeczne, spadek zainteresowania tworzeniem dóbr społecznych, przerośnięte sektory finansowy i zdrowotny oraz malejące tempo wzrostu Chin i Indii, krajów o zasadniczym znaczeniu dla koniunktury globalnej. Jasnymi stronami współczesności, widzianymi w perspektywie sekularnej, są wzrost gospodarczy, poprawa stanu zdrowia, lepsze wyżywienie i rosnący poziom wykształcenia.

Nie zbudujemy własnej prognozy, jaka będzie gospodarka globalna przyszłości. Powstrzymamy się przed odgadywaniem, jakie miejsce zajmie w niej Zachód, którego częścią jest i będzie Polska. Nie akceptujemy opinii katastroficznych lub tylko pesymistycznych². Uważamy za uzasadnione patrzeć na przyszłość z optymizmem, przynajmniej ograniczając się do tematyki ekonomicznej. Nasz optymizm idzie w parze ze wskazaniem pewnego niebezpieczeństwa.

System rynkowy może podzielić los starożytnego Rzymu. Poddał on swej kontroli niemal cały znany Rzymianom świat, powstała konstruk-

¹ A. Deaton, *Przez ciemność w stronę jaśniejszej przyszłości*, w: *Gospodarka za 100 lat. Najważniejsi ekonomiści przewidują przyszłość*, Kurhaus, Warszawa 2014, s. 71–86.

² W. Szymański, *Świat i Polska wobec wyzwań*, Difin, Warszawa 2015, s.16.

cja rozległa, silna i długotrwała, w miarę czasu wykazująca słabość. Jej przejawami w wymiarze ekonomicznym były niska innowacyjność, inflacja i wysoki deficyt budżetowy. Obok nich pojawiła się trudność poważniejsza. Upadek cesarstwa na Zachodzie w V w. i na Wschodzie w XV w. poprzedził brak perspektywy rozwoju, co uruchomiło niekorzystne wydarzenia gospodarcze, polityczne i wojskowe³. Nad Tybrem i nad Złotym Rogiem utracono zdolność rządzenia imperium w sposób nakierowany na rozwój, zanikła linia polityczna złota lub srebrna, a to oznaczało powolny regres. Na dłuższą metę tylko te dwie linie są produktywne w polityce i gospodarce, kierunek działań opatrywany dowolnym innym kolorem osłabia system.

Podobnych przykładów można znaleźć w historii więcej. Nieumiejętność rządzenia w obliczu powstałych wyzwań, społeczne poczucie braku bezpieczeństwa, warunki życia odbierane jako niesatysfakcjonujące i brak perspektywy rozwoju spowodowały upadek cywilizacji Azteków i Inków, Republiki Weneckiej, Imperium Brytyjskiego oraz bloku komunistycznego zbudowanego wokół Związku Radzieckiego. Inaczej stało się z komunistycznymi Chinami, gdy zdecydowały się na odważne reformy. Dla przyszłości gospodarki światowej niebezpieczeństwem większym niż wydarzenia ekonomiczne, nawet recesyjne, mogą okazać się słabość polityczna oraz kryzys w sferze idei i wartości. W gospodarce rynkową i społeczeństwo demokratyczne są wbudowane mechanizmy zdolne doprowadzić je do kryzysu oraz uodporniające na wstrząsy. Trzeba umieć te mechanizmy wykorzystywać.

O tym, jak trudne do przewyciężenia są wyzwania pozaekonomiczne, świadczą współczesne zagrożenie terrorystyczne, wojna hybrydowa⁴ i napływ uchodźców. Są to zjawiska dużo mniej niebezpieczne od wojny nuklearnej, wojny konwencjonalnej na dużą skalę lub gigantycznych katastrof naturalnych, pomimo tego zagrażają one stabilności systemu. W skali globalnej obszar biedy maleje, są oznaki wzrostu poziomu życia, ale niekoniecznie powoduje to poprawę nastrojów społecznych. Różnice ekonomiczne były, są i pozostaną, pytanie – jak są odbierane przez ludzi. Niejednokrotnie nastroje społeczne pogarszają się, chociaż sytuacja ekonomiczna obiektywnie się poprawia.

Człowiek współczesny rzadko czuje się szczęśliwy lub zadowolony. Podczas drugiej wojny światowej Władysław Tatarkiewicz napisał, że „należy definiować szczęście jako pełne i trwałe zadowolenie z całości życia”. Niezbędne są trzy, wyeksponowane w tekście warunki. Tatarkiewicz dodał zaraz „Szczęścia pełnego, całkowitego, bez zastrzeżeń, wyjątków,

³ L. Mroziewicz, *Starożytność*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1999, s. 269–270.

⁴ A. Antczak, Z. Śliwa, R. Zaniewski, *Wojna XXI wieku. Początki wojny „trzeciej fali”*, Vizja-Press, Warszawa 2016.

11. Aneks teoretyczny

W aneksie zostały opisane teorie, do których odwoływano się we wcześniejszych rozdziałach książki.

Optymalny deficyt budżetowy

Jakie rozmiary deficytu w systemie finansów publicznych są najbardziej korzystne dla stabilizacji gospodarki, czyli pełnego wykorzystania zdolności wytwórcze¹? Kiedy dystans między PKB aktualnym a potencjalnym jest najmniejszy²?

Potencjalny PKB jest wielkością produkcji możliwą do utrzymania w długim okresie przy jak największym spożyciu zasobów wytwórczych³ (lub przy stałej stopie inflacji⁴). Przekroczenie potencjalnego PKB jest realne, ale grozi obniżeniem się stopy wzrostu i większą inflacją.

Ogół wydatków publicznych U można podzielić na trzy grupy: zakupy rzeczowe – U_1 , operacje kapitałowe, w tym obsługa zadłużenia – U_2 oraz wynagrodzenia za pracę i płatności redystrybucyjne – U_3 . Zakupów rzeczowych nie utożsamiamy z zakupami publicznymi, bierzemy pod uwagę jedynie nabywanie dóbr i usług z pominięciem zatrudnienia osób w sektorze publicznych. Ten ostatni wydatek mieści się w grupie U_3 , którą tworzą również dochody osób korzystających z systemu zabezpieczenia społecznego. Mamy:

$$U = U_1 + U_2 + U_3. \quad (1)$$

Jaka część strumienia wydatków publicznych zwiększa aktualny popyt zagregowany, uzupełniając popyt podmiotów prywatnych? Całość wydatków publicznych U nie przekłada się na popyt rejestrowany przez podmioty rynkowe, a jedynie suma:

$$E = U_1 + \alpha U_3.$$

¹ S. Owsiak, *Finanse publiczne. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.

² M. Gärtner, *Macroeconomics*, Prentice-Hall, Harlow 2003, s. 143.

³ R.E. Hall, J.B. Taylor, *Makroekonomia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 34.

⁴ <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=2094>.

Kwotę E nazwiemy impulsem fiskalnym, jest to część wydatków publicznych. W E pomijamy płatności w ramach operacji kapitałowych U_2 . Nie wszystkie wydatki w ramach komponentu U_3 przekształcają się na popyt, część jest oszczędzana. Wprowadzamy współczynnik korygujący α równy krańcowej skłonności do konsumpcji, należy on do przedziału $(0,1)$.

Niech A oznacza wydatki prywatne, gospodarstw domowych i firm, kierowane na zakup dóbr i usług, oszczędności do nich nie należą. Suma $A + E$ wyraża łączny popyt w gospodarce. Niech Y_p będzie PKB potencjalnym, a Y_a PKB aktualnym. Różnica $Y_p - Y_a$ jest luką PKB, którą da się oszacować na podstawie danych statystycznych. Podobnie można obliczyć impuls fiskalny E , sumę bezpośrednich zakupów rzeczowych na rynku U_1 oraz wynagrodzeń za pracę i płatności redystrybucyjnych U_3 z uwzględnieniem krańcowej skłonności do konsumpcji α .

PKB aktualny i potencjalny zapisujemy następująco:

$$A + E = A + U_1 + \alpha U_3 = Y_a, \quad (2)$$

$$A + \Phi = A + \Omega_1 + \alpha \Omega_3 = Y_p. \quad (3)$$

W (3) występują składniki wydatków Ω_1 i Ω_3 na poziomie potencjalnym, wyższe niż wydatki aktualne U_1 i U_3 . Wielkość Φ jest zwiększonym impulsem fiskalnym:

$$\Phi = \Omega_1 + \alpha \Omega_3.$$

W (2), inaczej niż w przypadku (3), wydatki prywatne A uzupełniają impulsy fiskalne, które są za niskie, by popyt zagregowany zniwelował lukę PKB. Odejmując stronami (3) i (2), otrzymujemy:

$$(\Omega_1 - U_1) + \alpha(\Omega_3 - U_3) = Y_p - Y_a. \quad (4)$$

Jeżeli zależność (4) potraktujemy jako równanie, niewiadomymi będą Ω_1 i Ω_3 , a parametrami $Y_p - Y_a$, U_1 , U_3 i α . Rozwiązanie równania liniowego z dwoma niewiadomymi pozwala znaleźć pożądany poziom dwóch z trzech rodzajów wydatków publicznych. Takich rozwiązań jest nieskończenie wiele, zależność między zmiennymi Ω_1 i Ω_3 przyjmuje postać:

$$\Omega_1 = -\alpha(\Omega_3 - U_3) + U_1 + Y_p - Y_a. \quad (5)$$

W (5) zmienna objaśniana Ω_1 jest malejącą funkcją zmiennej objaśniającej Ω_3 . Jest to wynik zgodny z intuicją: im większe są zakupy rzeczowe, tym mniejsze będą płatności na rzecz osób fizycznych.

Przyjęcie stałej w czasie relacji β między Ω_1 a Ω_3 pozwala rozwiązać równanie (5). Zakładając, że:

$$\Omega_3 = \beta \Omega_1. \quad (6)$$

zakupy rzeczowe są na poziomie:

$$\Omega_1 = U_1 - \alpha(\beta U_1 - U_3) + Y_p - Y_a. \quad (7)$$

Bibliografia

- Acemoglu D., Robinson J., *Why Nations Fail. The Origins of Power, Prosperity and Poverty*, Profile Books, London 2013.
- Acocella N., *Zasady polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Akerlof G.A., Shiller R., *Animal Spirits: How Human Psychology Drives the Economy, and Why It Matters for Global Capitalism*, Princeton University Press, Princeton 2009.
- Albert M., Hahnel R., *The Political Economy of Participatory Economics*, Princeton University Press, Princeton 1991.
- Albus J.S., *The Economics of the Robot Revolution*, New World Books, College Park 1976.
- Alesina A., Ardagna S., *Large Changes in Fiscal Policy: Taxes versus Spending*, National Bureau of Economic Research, Cambridge 2010.
- Reinhardt C., Rogoff K., *Growth in a Time of Debt*, „American Economic Review” 2010, no. 2.
- Antczak A., Śliwa Z., Zaniewski R., *Wojna XXI wieku. Początki wojny „trzeciej fali”*, Vizja-Press, Warszawa 2016.
- Appunn K., *Coal in Germany*, „Clean Energy Wire” 2015, February 13.
- Arystoteles, *Ekonomika*, w: tenże, *Dzieła wszystkie*, t. 6, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Attali J., *Zachód. 10 lat przed totalnym bankructwem*, Studio Emka, Warszawa 2010.
- Balcerowicz L., *Socjalizm, kapitalizm, transformacja. Szkice z przełomu epok*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.
- Balcerowicz L., *Systemy ekonomiczne: elementy analizy porównawczej*, SGPiS, Warszawa 1989.
- Baldwin R.E., *Determinants of the Commodity Structure of U.S. Trade*, „American Economic Review” 1971, no. 61.
- Barkai A., *Nazi Economics. Ideology, Theory, and Policy*, Yale University Press, New Haven 1990.
- Barro R., *Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth*, „Journal of Political Economy” 1990, no. 98.
- Barro R., Grilli V., *European Macroeconomics*, Macmillan, London 1994.
- Bartkowiak R., *Historia myśli ekonomicznej*, PWE, Warszawa 2003.
- Bateman B., Toshiaki H., Marcuzzo M.C., *The Return to Keynes*, Harvard University Press, Cambridge 2010.

- Beattie A., *False Economy. A Surprising History of the World*, Riverhead Books, New York 2009.
- Beksiak J., *O zalamanii i poprawie. Teksty publicystyczne*, Scholar, Warszawa 2015.
- Blinder A.S., Zandi M., *How the Great Recession Was Brought to an End*, 2010, <https://www.economy.com/mark-zandi/documents/End-of-Great-Recession.pdf>.
- Bojarski W., *Więcej Polski... póki my żyjemy*, Ad Astra, Warszawa 1997.
- Brakman S., Garretsen H., van Marrewijk C., van Witteloostuijn A., *Nations and Firms in the Global Economy. An Introduction to International Economics and Business*, Cambridge University Press, Cambridge 2006.
- Bremmer I., *Every Nation for Itself. Winners and Losers in a G-Zero World*, Portfolio Penguin, London 2012.
- Brus W., *Ogólne problemy funkcjonowania gospodarki socjalistycznej*, PWN, Warszawa 1961.
- Bryc A., *Izrael 2020. Skazany na potęgę*, Poltext, Warszawa 2014.
- Brzeziński Z., *O Polsce, Europie i świecie 1998-2001*, Bellona, Warszawa 2002.
- Brzeziński Z., *Strategiczna wizja. Ameryka a kryzys globalnej potęgi*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2013.
- Cable V., *After the Storm. The World Economy and Britain's Economic Future*, Atlantic Books, London 2015.
- Caporaso J.A., Levine D.P., *Theories of Political Economy*, Cambridge University Press, Cambridge 1992.
- Carbaugh R.J., *International Economics*, South-Western, Mason 2002.
- Carlson A.C., *Third Ways: How Bulgarian Greens, Swedish Housewives, and Beer-Swilling Englishmen Created Family-Centered Economies – and Why They Disappeared*, ISI Books, Wilmington 2007.
- Carson R.L., *Comparative Economic Systems: Transition and Capitalist Alternatives*, M.E. Sharpe, Armonk 1998.
- Casas F., Kwan Choi E., *Trade Imbalance and the Leontief Paradox*, Manchester School 52, 1984.
- Casas F., Kwan Choi E., *The Leontief Paradox: Continued or Resolved?*, „Journal of Political Economy” 1985, no. 93.
- Cassey A.J., *An Application of the Ricardian Trade Model with Trade Costs*, „Applied Economics Letters” 2012, no. 19.
- Chang H.J., *Economics: The User's Guide*, Pelican, London 2014.
- Chwedeńczuk B., *Dialogi z Adamem Schaffem*, Iskry, Warszawa 2005.
- Chojna J., Losoncz M., Suni P., *The Global Energy Market in a Strong Energy Change*, ETLA Brief, Helsinki 2013.
- Cichocki M.A., *Problem politycznej jedności w Europie*, PISM, Warszawa 2012.
- Cohan W.D., *House of Cards*, McGraw-Hill, New York 2009.
- Cohen G.A., *Dlaczego (nie) socjalizm?*, PTE, Warszawa 2011.
- Comte-Sponville A., *Czy kapitalizm jest moralny?: O niedorzecznościach i tyranii naszych czasów*, Czarna Owca, Warszawa 2012.
- Crosland A., *The Future of Socialism*, W. Pickering, London 1994.
- Daniel-Rops, *Kościół pierwszych wieków*, PAX, Warszawa 2013 (wyd. pierwsze 1948).

- Deardorff A.V., *How Robust is Comparative Advantage?*, „Review of International Economics” 2005, no. 13.
- Deaton A., *The Great Escape: Health, Wealth, and the Origins of Inequality*, Princeton University Press, 2013.
- Deaton A., *Przez ciemność w stronę jaśniejszej przyszłości*, w: *Gospodarka za 100 lat. Najważniejsi ekonomiści przewidują przyszłość*, Kurhaus, Warszawa 2014.
- Dooley M.P., Folkerts-Landau D., Garber P., *An Essay on the Revived Bretton Woods System*, NBER, 2003.
- Drösser C., *Fizyka. Daj się uwieść!*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
- Drucker P., *The Age of Discontinuity: Guidelines to Our Changing Society*, Harper and Row, New York 1969.
- Drucker P., *Innowacja i przedsiębiorczość. Praktyka i zasady*, PWE, Warszawa 1992.
- Drucker P., *Natchnienie i fart, czyli innowacje i przedsiębiorczość*, Studio Emka, Warszawa 2004.
- Eisenhardt K.M., *Agency Theory: An Assessment and Review*, „The Academy of Management Review”, 1, 1989.
- Epping R.C., *The 21st-century Economy*, Vintage, New York 2009.
- Fallows J., *China Makes, The World Takes*, The Atlantic, July/August 2007.
- Farrell H., Quiggin J., *Consensus, Dissensus and Economic Ideas: The Rise and Fall Keynesianism During the Economic Crisis*, Center for the Study of Development Strategies, New York 2012.
- Fernald J., Wang B., *The Recent Rise and Fall of Rapid Productivity Growth*, „Federal Reserve Bank of San Francisco Economic Letter”, February 2015.
- Filar D., *Między zieloną wyspą a dryfującą krą*, Arche, Gdańsk 2015.
- Fourastié J., *Le grand Espoir de XXe Siècle*, Gallimard, Paris 1963.
- Friedman M., Schwartz A.J., *A Monetary History of the United States 1867–1960*, Princeton University Press, Princeton 1963.
- Frydman R., Goldberg M.D., *Mechaniczne rynki a świat realny: wahania cen aktywów, ryzyko i rola państwa*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2009.
- Fukuyama F., *Koniec historii, Zysk i S-ka*, Poznań 1997.
- Gärtner M., *Macroeconomics*, Prentice-Hall, Harlow 2003.
- Gaudium et spes*, Sobór Wat. II, konst. duszpast.
- Gawroński J., *Kolacja z Janem Pawłem II*, „Newsweek” 2005, nr 2.
- Giddens A., *Europa w epoce globalnej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Giddens A., *The Third Way and its Critics*, Polity Press, Cambridge 2000.
- Giddens A., *Trzecia droga. Odnowa socjaldemokracji*, Książka i Wiedza, Warszawa 1999.
- Gilder G., *Standard złota w epoce pieniądza cyfrowego. Informacyjna teoria pieniądza*, Fijorr, Warszawa 2015.
- Gleick J., *Chaos. Narodziny nowej nauki*, Zysk i S-ka, Poznań 1996.
- Glimcher P.W., Camerer C.F., Fehr E., Poldrack R.A., *Introduction: A Brief History of Neuroeconomics*, w: *Neuroeconomics: Decision Making and the Brain*, P.W. Glimcher, C.F. Camerer, E. Fehr, R.A. Poldrack (red.), Elsevier, San Diego 2009.
- Gorazda M., *Filozofia ekonomii*, Copernicus Center Press, Kraków 2014.

- Gordon R., *Is US Economic Growth Over: Faltering Innovation Confronts the Six Headwinds*, National Bureau of Economic Research, Cambridge 2012.
- Grosfeld J., *Czy ekonomista może być zbawiony?*, w: *Religia i ekonomia*, PAX, Warszawa 1989.
- Gruszecki T., *Świat na długu*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012.
- Grzeszczak A., *Atom czy lupki, nadzieja czy groźba?*, „Raporty Polityki”, Warszawa 2013.
- Gupta A.K., Hall C.A.S., *A Review of the Past and Current State of EROI Data*, „Sustainability”, 3, 2011, www.mdpi.com.
- Hall C.A.S., Cleveland C.J., *EROI: Definition, History and Future Implications*, Denver 2005, EROI6a.ppt.
- Hall R.E., Taylor J.B., *Makroekonomia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Hatzichronoglou T., *Revision of the High-Technology Sector and Product Classification*, OECD Science, Technology and Industry Working Papers, No. 1997/02.
- Hausmann R., Hidalgo C. i in., *The Atlas of Economic Complexity*, The Observatory of Economic Complexity, Harvard 2012.
- Heilbroner R.L., *Wielcy ekonomiści. Czasy, życie, idee*, PWE, Warszawa 1993.
- Heller M., *Bóg i nauka. Moje dwie drogi do jednego celu*, rozmowa z G.Brottim, Copernicus Center Press, Kraków 2013.
- Heller M., Pabjan T., *Stworzenie i początek wszechświata*, Copernicus Center Press, Kraków 2014.
- Heller M., Życiński J., *Matematyczność przyrody*, Petrus, Kraków 2010.
- Holdys A., *Trudna fuzja*, w: *Jak zmieniamy ziemię. Wynalazki, które wstrząsnęły światem*, „Polityka” 2016, nr 1.
- Isidore C., *Recession officially ended in June 2009*, CNN Money, 20th September 2010.
- Jasiński L.J., *Myslenie perspektywiczne. Uwarunkowania badania przyszłości typu foresight*, INEPAN, Warszawa 2007.
- Jasiński L.J., *Bliżej centrum czy na peryferiach? Polskie kontakty gospodarcze z zagranicą w XX wieku*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2011.
- Jasiński L.J., *Ekonomia i etyka*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2012.
- Jasiński L.J., *Korzyści handlowe dla wszystkich. Uogólnienie i reinterpretacja teorii korzyści komparatywnych*, *Trade Benefits Everyone. Generalisation and Reinterpretation of the Theory of Comparative Advantage*, Centrum Europejskie Natolin, Warszawa 2014.
- Jasiński L.J., *Miejsce techniki w rozwoju gospodarki*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2015.
- Jasiński L.J., *Nobel z ekonomii 1969–2015. Poglądy laureatów w zarysie*, Key Text, Warszawa 2016.
- Jasiński L.J., *Podstawy ekonomii*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2013.
- Jasiński L.J., *Sektory przemysłu i wiedzy. Ewolucja struktury gospodarki*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2011.
- Jasiński L.J., *Spójność ekonomiczna i społeczna regionów państw Unii Europejskiej*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2012.
- Jasiński L.J., *Surowcochłonność gospodarki a zmiany w technice*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2016.

- Jendrzyszczak E., Tomczak A., *Podstawy marketingu w przedsiębiorstwie i w sektorze publicznym*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2015.
- Jones E.M., *Jałowy pieniądź. Historia kapitalizmu jako konfliktu między pracą a lichwą*, Wek-tory, Wrocław 2015.
- Kaku M., *Fizyka przyszłości. Nauka do 2100 roku*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2011.
- Kaliński J., *Zarys historii gospodarczej XIX i XX wieku*, Efekt, Warszawa 2000.
- Kaproń H., A.Wasilewski, *Gaz ziemny paliwem XXI wieku*, Kaprint, Lublin 2012,
- Karpierz M., Weinert-Raczka E., *Nieliniowa optyka światłowodowa*, WNT, Warszawa 2009.
- Kim W.C., Mauborgne R., *Blue Ocean Strategy*, Harvard Business Review Press, Boston 2005.
- Kisielewski T.A., *Nowy konflikt globalny*, Instytut Nauk Politycznych PAN, Warszawa 1993.
- Kissinger H., *Porządek światowy*, Wydawnictwo Czarne, Warszawa 2016.
- Kołodko G., *Ekonomia kryzysu czy kryzys ekonomii?*, „Master of Business Administration” 2011, nr 2.
- Knowledge-based Economy as Factor of Competitiveness and Economic Growth*, M. Runiewicz-Zwardyn (red.), WSPiZ im. L. Koźmińskiego, Warszawa 2008.
- Kołodowski L., *Główne nurty marksizmu*, t. 1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Konopczyński W., *Dzieje Polski nowożytnej*, PAX, Warszawa 1986.
- Kornai J., *The Socialist System. The Political Economy of Communism*, Princeton University Press, Princeton 1992.
- Kowalik T., *Systemy gospodarcze: efekty i defekty reform i zmian ustrojowych*, Fundacja Innowacja, Warszawa 2005.
- Kozłowski S.G., *Systemy ekonomiczne. Analiza porównawcza*, UMCS, Lublin 1994.
- Krogerus M., Tschäppeler R., *The Decision Book. Fifty Models for Strategic Thinking*, Profile Books, London 2011.
- Król M., *Europa w obliczu końca*, Wydawnictwo Czerwone i Czarne, Warszawa 2012.
- Krugman P., Obstfeld M., *International Economics. Theory and Policy*, Addison-Wesley, Boston 2003.
- Krugman P., *The Hellenization of Economic Policy*, <http://krugman.blogs.nytimes.com/2013/06/14>.
- Kubiela S., *Innowacje i luka technologiczna w gospodarce globalnej opartej na wiedzy. Strukturalne i makroekonomiczne uwarunkowania*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009.
- Kuźniar R., *My, Europa*, Scholar, Warszawa 2013.
- Lal D., *Ubóstwo i postęp. Ubóstwo na świecie. Fakty i mity*, Zysk i S-ka, Poznań 2015.
- Lange O., Taylor F.M., *On the Economic Theory of Socialism*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1938.
- Leeb S., *Game Over. How You Can Prosper in a Shattered Economy*, Business Plus, New York 2009.
- Leifer R., *Radical Innovation: How Mature Companies Can Outsmart Upstarts*, Harvard Business School Press, Boston 2000.

- Lem S., *Sex Wars*, NOW, Warszawa 1996.
- Lenin W., *Trzy źródła i trzy części składowe marksizmu. Dzieła*, t. 19, Książka i Wiedza, Warszawa 1950.
- Leontief W.A., *Domestic Production and Foreign Trade: the American Capital Position Reexamined*, „*Economia Internazionale*” 1954, vol. 7.
- Leśniewski S., *Polscy królowie i księżęta*, Mada, Warszawa 2010.
- Lowi T.J., *American Business, Public Policy, Case-Studies, and Political Theory*, „*World Politics*” 16, 1964.
- Lowndes V., Roberts M., *Why Institutions Matter. The New Institutionalism in Political Science*, Palgrave Macmillan, London 2013.
- Lubowski A., *Alfabet amerykański*, Agora, Warszawa 2015.
- Lucas R., *Macroeconomic Priorities*, „*American Economic Review*”, 2003, no. 1, wystąpienie na forum American Economic Association.
- Lucas R., *Some Macroeconomics for the 21st Century*, „*Journal of Economic Perspective*”, 2000, no. 1.
- Maciejczak M., Stachurski L., Stelmach M., Szatan J., Witkowska-Maksimczuk B., Zubelewicz J., *O niektórych wartościach podstawowych (w kręgu filozofii współczesnej)*, t. 2, Sub Lupa, Truskaw 2015.
- Malkiel B., *A Random Walk Down Wall Street*, Norton, New York 1973, 2003.
- Marglin S.A., Schor J.B., *The Golden Age of Capitalism: Reinterpreting the Postwar Experience*, Oxford Scholarship Online, Oxford 2011.
- Marks K., *Kapitał*, t. I, Książka i Wiedza, Warszawa 1951.
- Mason P., *Postcapitalism. A Guide to Our Future*, Allen Lane, London 2015.
- McCallum J., *National Borders Matter: Canada – U.S. Regional Trade Patterns*, „*The American Economic Review*”, 1995, no. 3.
- Meadows D.H., Meadows D.L., Randers J., Behrens W.W., *Limits of Growth*, Universe Books, New York 1972, L. Brown, *The World on the Edge: How to Prevent Environmental and Economic Collapse*, W.W. Norton, New York 2011.
- Menon A., *Europa. Stan Unii*, Centrum Europejskie Natolin, Warszawa 2013.
- Młodawska J., *Rola państwa w branżach wysokiej szansy w Japonii w latach 1950-2000. Analiza teoretyczna i empiryczna weryfikacja*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001.
- Moore G.E., *Progress in Digital Integrated Electronics*, www.eng.auburn.edu/~agrawvd/COURSE/E7770_Spr07/READ/Gordon_Moore_1975_Speech.
- Moyo D., *How the West Was Lost. Fifty Years of Economic Folly – And the Stark Choices Ahead*, Penguin Books, London 2012.
- Mroziewicz L., *Starożytność*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1999.
- Musgrave R.A., Musgrave P., *Public Finance in Theory and Practice*, McGraw-Hill, New York 1989.
- Nolan P., Jin Z., Chunghang L., *The Global Business Revolution and the Cascade Effect*, Palgrave Macmillan, London 2007.
- Obsfeld M., Rogoff K., *The Six Major Puzzles in International Macroeconomics: Is There a Common Cause?*, w: *NBER Macroeconomics Annual 2000*, B. Bernanke, K. Rogoff, The MIT Press.

- O'Neill J., *The Growth Map. Economic Opportunity in the BRICs and Beyond*, Portfolio Penguin, London 2011.
- Oniszczyk J., *Ponowoczesność: państwo w ujęciu postnowoczesnym (kilka zagadnień szczegółowych)*, <http://kolegia.sgh.waw.pl/pl/KES/kwartalnik>.
- Owsiak S., *Finanse publiczne. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
- Palley T.I., *From Keynesianism to Neoliberalism: Shifting Paradigms in Economics*, „Foreign Policy in Focus” 2004, May 5.
- Pfiffner J.P., *Traditional Public Administration versus The New Public Management: Accountability versus Efficiency*, www.pfiffner.gmu.edu/files/pdfs.
- Pietrzak B., *Ekonomiczne problemy współczesnej globalizacji*, w: *Makro- i mikroekonomia. Podstawowe problemy współczesności*, S. Marciniak (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013.
- Piketty T., *Kapitał w XXI wieku*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2015.
- Piketty T., *The Economics of Inequality*, Harvard University Press, Cambridge 2015.
- Pilikowski J., *Podróż w świat cywilizacji*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2012.
- Potel J.-Y., *Francja ta sama czy inna?*, rozmowa z M. Rapackim i M. Frybesem, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2009.
- Pou P., *Argentina's Structural Reforms of the 1990s*, „Finance and Development”, IMF March 2000.
- Reisman G., *Kapitał i kapitalizm XXI wieku*, Fijorr, Warszawa 2015.
- Rifkin J., *Spółczesność zerowych kosztów krańcowych*, Studio Emka, Warszawa 2016.
- Rittershofer W., *Wirtschaftslexikon*, dtv, München 2005.
- Robbins L., *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*, Macmillan, London 1932.
- Rodrik D., *Institution, Integration and Geography: In search of the Deep Determinants of Economic Growth*, 2002.
- Romer D., *Makroekonomia dla zaawansowanych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Rostow W.W., *The Stages of Economic Growth*, Cambridge University Press, Cambridge 1968.
- Rowthorn R.E., Wells J.R., *De-industrialization – Its Causes and Foreign Trade*, Cambridge University Press, Cambridge 1987.
- Sachs I., *Trzeci brzeg. W poszukiwaniu ekorozwoju*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011.
- Sachs J., *Koniec z nędzą. Zadanie dla naszego pokolenia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Sadzikowski W., *Ekonomia polityczna kapitalizmu*, cz. I, PWN, Warszawa 1968.
- Salvatore D., *International Economics*, John Wiley & Sons, Hoboken 2011.
- Samuelson P.A., Nordhaus W.D., *Ekonomia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Sanyal S., *In Praise of Global Imbalances*, www.project-syndicate.org/commentary.
- Sedláček T., *Economics of Good and Evil. The Quest for Economic Meaning from Gilgamesh to Wall Street*, Oxford University Press, Oxford 2011.

- Seitz K., *Chiny. Powrót olbrzymia*, Dialog, Warszawa 2008.
- Shaxson N., *Treasure Islands*, Vintage, London 2012.
- Shiozawa Y., *A New Construction of Ricardian Trade Theory – A Many-country, Many-commodity Case with Intermediate Goods and Choice of Production Techniques*, „Evolutionary and Institutional Economics Review” 2007, 3.
- Silva M., *Czy istnieje etyka w ekonomii*, „Communio” 1997, no. 6.
- Siwińska-Gorzela J., *Dług publiczny a wzrost gospodarczy*, Scholar, Warszawa 2015.
- Solow R., *We’d better watch out*, „New York Times Book Review”, July 12, 1987.
- Solżenicyn A., *List otwarty do przywódców Związku Radzieckiego*, NZS, Warszawa 1991.
- Sopoćko A., *Mit pieniądza. Świat realny wobec iluzji polityki pieniężnej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2015.
- Spence M., Hlatshwayo S., *The Evolving Structure of the American Economy and the Employment Challenge*, Maurice R. Greenberg Center for Geoeconomic Studies, New York 2011.
- State of the World 2012: Moving Toward Sustainable Prosperity*, Worldwatch Institute, Washington 2013.
- Stiglitz J.E., *Cena nierówności*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2015.
- Stiglitz J.E., *Ekonomia sektora publicznego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Stiglitz J.E., *Freefall: America, Free Markets, and the Sinking of the World Economy*, W.W. Norton, New York 2010.
- Stryczek Wiosna J. Ks., *Pieniądze*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2015.
- Surdykowska S.T., *Prywatyzacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.
- Swann D., *The Economics of the Common Market. Integration in the European Union*, Penguin Books, London 1995.
- Szczeklik A., *Śluch absolutny. Andrzej Szczeklik w rozmowie z Jerzym Illgiem*, Znak, Kraków 2014.
- Šik O., *Argumente für den dritten Weg*, Hoffmann und Campe, Hamburg 1973, *Ein Wirtschaftssystem der Zukunft*, Springer-Verlag, Berlin 1985.
- Szymański W., *Świat i Polska wobec wyzwań*, Difin, Warszawa 2015.
- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, t. III, PWN, Warszawa 1970.
- Tatarkiewicz W., *O szczęściu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Taylor J.B., *Discretion Versus Policy Rules in Practice*, „Carnegie-Rochester Series on Public Policy, North-Holland” 1993, vol. 39.
- Taylor T., *The Instant Economist*, A Plume Book, New York 2012.
- Ten Great Public Health Achievements - United States, 1900-1999*, „Morbidity and Mortality Weekly Report”, Centers for Disease Control and Prevention, Atlanta, April 2, 1999.
- The World Health Report 2003. Shaping the Future*, World Health Organization.
- Tertzakian P., *End of Energy Obesity: Breaking Today’s Energy Addiction for a Prosperious and Secure Tomorrow*, John Wiley, Hoboken 2009.
- Trajtenberg M., *Innovation Policy for Development: An Overview*, Paper prepared for LAEBA, Second Annual Meeting, Tel Aviv University, November 28–29, 2005.

- Trefler D., *International Factor Price Differences: Leontief Was Right!*, „Journal of Political Economy” 1993, no. 101.
- Unia bankowa*, M. Zaleska (red.), Difin, Warszawa 2013.
- Turner A., *Between Debt and the Devil. Money, Credit, and Fixing Global Finance*, Princeton University Press, Princeton 2015.
- Walicki A., *Czy możliwy jest nacjonalizm liberalny?*, „Znak”, 1997, nr 3.
- Waśniewski K., *Czy dług publiczny musi rosnać? Analiza instytucjonalna uwarunkowań polityki fiskalnej*, Scholar, Warszawa 2014.
- Wilczyński W., *Polski przełom ustrojowy 1989–2005. Ekonomia epoki transformacji*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej, Poznań 2005.
- Williamson J., *What Washington Means by Policy Reform*, w: *Latin American Adjustment: How Much Has Happened?*, J. Williamson (red.), Peterson Institute for International Economics, Washington 1990.
- Winters L.A., *International Economics*, Routledge, London 1991.
- Wolf H.C., *Intranational Home Bias in Trade*, „Review of Economics and Statistics” 2000, no. 4.
- Wren-Lewis S., *How a Greek drama became a global tragedy*, <http://mainlymacro.blogspot.ca/2013/06>.
- Yergin D., Stanisław J., *Wielkie bitwy o światową gospodarkę*, Kurhaus, Warszawa 2014.
- Yun-kwong Kwok, E.S.H.Yu, *Leontief Paradox and the Role of Factor Intensity Measurement*, „Proceedings of the Australian Conference of Economists”, 2005.
- Zahnd A., *The Role of Renewable Energy Technology in Holistic Community Development*, Springer, New York 2013.
- Zarządzanie międzynarodowe*, K. Obłój, A. Wąsowska (red.), PTE, Warszawa 2014.
- Zawadzki J., *Ekonomia polityczna kapitalizmu*, Książka i Wiedza, Warszawa 1967.
- Zimbalist A., Sherman H.J., Brown S., *Comparing Economic Systems: A Political-Economic Approach*, Harcourt Brace Jovanovitch, San Diego 1989.

Spis tabel

Tabela 1.1. Dynamika globalnego PKB łącznie i <i>per capita</i> (w cenach stałych, wybrane lata)	12
Tabela 1.2. Przeciętna stopa wzrostu globalnego PKB łącznie i <i>per capita</i> (współczynniki zmienności tych stóp wzrostu w kolejnych dekadach).	12
Tabela 1.3. Wzrost PKB <i>per capita</i> w wybranych krajach w latach 1970–2010 (stan w 1970 r. = 1)	13
Tabela 1.4. Relacje między wybranymi krajami z punktu widzenia PKB <i>per capita</i> (w dolarach z 2005 r.)	14
Tabela 1.5. Indeks cen konsumenta w wybranych krajach w 2014 r. (stan w 2010 r. = 100)	15
Tabela 1.6. Stopa bezrobocia w wybranych krajach w 2015 r.	15
Tabela 1.7. Liczba osób niedożywionych na świecie w latach 1991–2015 (w mln)	16
Tabela 1.8. Ranking krajów według wskaźnika efektywności rządzenia w 2014 r.	17
Tabela 1.9. Ranking krajów według wskaźnika rozwoju społecznego w 2014 r.	18
Tabela 1.10. Indeks konkurencyjności międzynarodowej IMD za 2014 r.	19
Tabela 1.11. Indeks Stanu Środowiska za 2016 r.	19
Tabela 1.12. Indeks szczęścia zgodnie z UNSDSN w wybranych krajach w 2016 r.	22
Tabela 2.1. Czas trwania recesji głębokiej (RG) oraz głębokiej lub łagodnej (RG/Ł) w wybranych krajach w latach 1870–2007 (w %)	25
Tabela 2.2. Cykle koniunkturalne w USA w latach 1854–2001 (w miesiącach)	26
Tabela 2.3. Zmiana PKB w latach 2009–2014 (wielkość na początku okresu = 1)	27
Tabela 2.4. Dług publiczny jako odsetek PKB w wybranych krajach w latach 1990, 2000 i 2012	29
Tabela 2.5. Dochody i wydatki publiczne jako odsetek PKB w wybranych krajach w latach 1990, 2000 i 2012	31
Tabela 2.6. Współczynnik zdolności stabilizacyjnej wydatków publicznych w wybranych krajach w latach 2013 i 2014 (w %)	32
Tabela 2.7. Nadwyżka lub deficyt sektora finansów publicznych jako odsetek PKB w wybranych krajach w latach 2005, 2008, 2009 i 2012	34
Tabela 3.1. Struktura zatrudnienia w 12 głównych krajach Europy latach 1870, 1950, 1973, 1995 (w %)	36
Tabela 3.2. Dynamika produkcji pozarolniczej, produkcji na godzinę pracy i jednostkowych kosztów pracy w Stanach Zjednoczonych w latach 1960–2008 (poziom w 1960 = 100)	37

Tabela 3.3. Udział przemysłu w łącznej wartości dodanej w wybranych krajach w latach 1970, 1990, 2000 i 2008 (w %)	37
Tabela 3.4. Udział przemysłu w PKB w 2015 r. (w %)	39
Tabela 3.5. Udział rolnictwa w PKB w 2015 r. (w %)	39
Tabela 3.6. Struktura sektorowa PKB Stanów Zjednoczonych w latach 1975, 2005, 2009, 2012 (w %)	40
Tabela 3.7. Produkcja stali w 2014 r. oraz udział wybranych krajów w produkcji światowej w 1967 r. i 2014 r. (w %)	43
Tabela 3.8. Produkcja przemysłowa ogółem w 2014 r. (2010 r. = 100)	45
Tabela 3.9. Przetwórstwo przemysłowe w 2014 r. (2010 r. = 100)	45
Tabela 3.10. Udział poszczególnych obszarów świata w łącznej wartości dodanej przemysłu w 2010 r.	46
Tabela 3.11. Wybrane kraje świata, w których produkcja przemysłowa była w 2007 r. o co najmniej połowę wyższa niż w 2000 r. (2000 r. = 100)	47
Tabela 3.12. Wybrane kraje świata, w których produkcja przemysłowa była w 2007 r. wyższa niż w 2000 r. do 11% (stan w 2000 r. = 100)	47
Tabela 4.1. Przeciętne cło w imporcie łącznie i w imporcie rolnym na wybranych obszarach w 2014 r. (w %)	59
Tabela 4.2. Dynamika i struktura światowego eksportu dóbr fizycznych i usług (ceny bieżące w dolarach, lata 1995–2014)	60
Tabela 4.3. Dynamika eksportu dóbr f.o.b. wyrażonego w dolarach wartości bieżącej w wybranych krajach w latach 1970–2010	60
Tabela 4.4. Dynamika eksportu usług wyrażonego w dolarach wartości bieżącej w wybranych krajach w latach 2005–2014 (eksport w 2015 r. = 1)	61
Tabela 4.5. Średnie stopy wzrostu globalnego PKB i eksportu w latach 1994–2014 (ceny stałe)	61
Tabela 4.6. Udział wybranych krajów w globalnych łańcuchach wartości w 2011 r. (w %)	62
Tabela 4.7. Miernik równowagi płatności handlowych w skali globalnej w latach 2003, 2008 i 2014	63
Tabela 4.8. Miernik równowagi płatności handlowych wewnątrz Unii Europejskiej w latach 2002 i 2013	63
Tabela 4.9. Współczynnik grawitacji ekonomicznej ważony i nieważony dla wybranych grup państw w 2012 r.	72
Tabela 5.1. Oczekiwana długość życia w chwili urodzenia w 1990 r. i 2013 r. (osoby obu płci)	74
Tabela 5.2. Stopa ubóstwa w wybranych krajach – odsetek żyjących za 2 dolary dziennie w latach 2000–2005 i 2010–2012	75
Tabela 5.3. Stopa bezrobocia w wybranych krajach w latach 1995 i 2014	76
Tabela 5.4. Bezrobotni w wieku 15–24 lat w wybranych krajach w 2014 r. (w %)	77
Tabela 5.5. Przeciętny roczny wzrost płac realnych w wybranych grupach krajów w latach 2006–2013 (w %)	78
Tabela 5.6. Wzrost płac realnych w wybranych krajach w latach 2007–2013 (rok bazowy 2007; w %)	79

Tabela 5.7. Otrzymana oficjalna pomoc rozwojowa netto na osobę w 2014 r. w dolarach wartości bieżącej	79
Tabela 5.8. PKB na mieszkańca wybranych części świata (poziom tej wielkości w Europie Zachodniej = 1)	81
Tabela 5.9. Współczynniki Giniego w wybranych krajach w latach 1990–2012 (wielkości odnotowane w tym okresie najpóźniejsze i najwcześniejsze).....	82
Tabela 5.10. Część dochodów uzyskiwana przez dolne i górne 10% społeczeństwa w 2012 r. (w %)	83
Tabela 5.11. Współczynnik zmienności PKB <i>per capita</i> regionów wybranych krajów oraz relacja między tą wielkością dla regionów skrajnych w 2013 r.....	84
Tabela 7.1. Udział wydatków publicznych w PKB w 2014 r. w wybranych krajach (w %)	105
Tabela 7.2. Ranking krajów według wskaźnika efektywności rządzenia za 2015 r... ..	106
Tabela 7.3. Stopy procentowe banków centralnych w kwietniu 2016 r. oraz średnie stopy procentowe w minionych latach	113
Tabela 7.4. Dynamika podaży pieniądza M1 i M2 w wybranych krajach w latach 2010–2015 (stan w 2010 r. = 100).....	114
Tabela 8.1. Indeks produkcji żywności brutto na świecie łącznej i <i>per capita</i> w wybranych latach (poziom w latach 2004–2006 = 100)	124
Tabela 8.2. Liczba osób, którą mogło wyżywić 100 osób pracujących w rolnictwie (lata 1500–1800)	124
Tabela 8.3. Oczekiwana długość życia w chwili urodzenia w wybranych regionach w 1990 r. i 2011 r. (w latach)	125
Tabela 8.4. Oczekiwana długość życia w chwili urodzenia dla różnych grup dochodowych wg klasyfikacji Banku Światowego w 1990 r. i 2011 r.	126
Tabela 8.5. Zużycie ropy naftowej do PKB w państwach OECD w wybranych latach (tys. ton do mld dolarów z 2005 r.).....	127
Tabela 8.6. Relacja zużycia ropy naftowej do PKB w skali świata w latach 1980–2013 (poziom w 1980 = 1).....	127
Tabela 8.7. Dynamika zużycia energii w wybranych krajach OECD (poziom w 1990 r. do 1973 r. oraz w 2011 r. do 1990 r., zużycie energii w Mtoe)	128
Tabela 8.8. Zużycie różnych surowców do PKB w skali świata (współczynniki energochłonności i surowcochłonności) w latach 1980, 1990, 2000 i 2008.....	129
Tabela 8.9. Indeksy cen wszystkich surowców (bez paliw), surowców rolnych i metali w latach 1970–2015 (stan w 2005 r. = 100)	130
Tabela 8.10. Znaczące zmiany cen ropy naftowej w latach 1950–2015 (cena w 1995 r. = 100).....	131
Tabela 8.11. Wartość względna wybranych surowców w czerwcu 2015 r. (okresy referencyjne lata 2000 i 2006).....	132

Jaki jest stan współczesnej gospodarki światowej? W świetle danych statystycznych poziom życia w wielu krajach i społeczeństwach jest obecnie wyższy niż kiedykolwiek w przeszłości. Z drugiej strony częste jest przekonanie, że świat zmierza do chaosu. Poprawa materialna nie zawsze idzie w parze z poprawą zadowolenia. Pod adresem współczesnej ekonomii wysuwa się trzy zarzuty: jest nieskuteczna, nie odzwierciedla dobrze świata i nie skłania do czynienia dobrego.

- Czy zarzuty te są słuszne?
- Czy nasze czasy wymagają nowej ekonomii?
- Czy teoretycy ekonomii są winni kłopotom występującym w praktyce?
- Na ile zadłużenie publiczne utrudnia wzrost gospodarczy?
- Jakie są skutki permanentnej przebudowy struktur ekonomicznych?
- Na ile groźne są nierówności społeczne?
- Czy głośne, nieco kasandryczne obawy Thomasa Piketty'ego na temat rosnących nierówności znajdują uzasadnienie?

Leszek Jerzy Jasiński, prof. dr hab. – ekonomista, pracownik Politechniki Warszawskiej na Wydziale Administracji i Nauk Społecznych, dyrektor Instytutu Nauk Ekonomicznych PAN w latach 2005–2013. Zajmuje się ekonomią międzynarodową, finansami i makroekonomią. Autor książek:

- Myślenie perspektywiczne. Uwarunkowania badania przyszłości typu foresight (2008),
- Bliżej centrum czy na peryferiach? Polskie kontakty gospodarcze z zagranicą w XX wieku (2011),
- Sektory przemysłu i wiedzy. Ewolucja struktury gospodarki (2011),
- Ekonomia i etyka (2012),
- Spójność ekonomiczna i społeczna regionów państw Unii Europejskiej (2012),
- Podstawy ekonomii (2013),
- Korzyści handlowe dla wszystkich. Uogólnienie i reinterpretacja teorii korzyści komparatywnych (2014),
- Miejsce techniki w rozwoju gospodarki (2015),
- Nobel z ekonomii 1969–2015. Poglądy laureatów w zarysie (2016),
- Surowcochłonność gospodarki a zmiany w technice (2016).